

Evaluering af den styrkede pædagogiske læreplan

– set fra et børneperspektiv

Udarbejdet af
Dansk Center for Undervisningsmiljø

September 2020

dansk
center for
undervisningsmiljø
viden til praksis

F

Forord

I denne rapport præsenterer Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) resultaterne fra evalueringen ”Den styrkede pædagogiske læreplan set ud fra et børneperspektiv”, som DCUM har gennemført på opdrag af Børne- og Undervisningsministeriet (BUVM). Evalueringen er gennemført med delt finansiering af henholdsvis DCUM og BUVM.

Opdraget har været at undersøge, hvordan arbejdet med udvalgte elementer i den styrkede pædagogiske læreplan tilrettelægges med udgangspunkt i et børneperspektiv og bidrager til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse igennem deres hverdag i danske dagtilbud.

Evalueringen baserer sig på casestudier bestående af observationer og børneinterviews i ni danske dagtilbud samt en spørgeskemaundersøgelse blandt 939 femårige børn i danske dagtilbud.

Evalueringens resultater henvender sig primært til politikere på nationalt såvel som kommunalt niveau samt til de kommunale forvaltninger og dagtilbud, som har ansvaret for at implementere og forankre den styrkede pædagogiske læreplan. Det er intentionen, at evalueringens resultater kan bidrage til at øge fokus mod børneperspektivets relevans og nødvendighed, ligesom det er intentionen, at den styrker vidensgrundlaget og dermed kan understøtte og målrette de faglige refleksioner og drøftelser i dagtilbuddene.

Der skal lyde en stor tak til de dagtilbud, der har deltaget i evalueringen. Tak, fordi I lukkede os ind og lod os være en del af jeres og børnenes hverdag.

Jannie Moon Lindskov
Direktør

S

Sammenfatning

I denne rapport præsenterer Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) resultaterne fra evalueringen "Den styrkede pædagogiske læreplan set fra et børneperspektiv", som DCUM har gennemført på opdrag af Børne- og Undervisningsministeriet (BUVM). Evalueringen er gennemført med delt finansiering af henholdsvis DCUM og BUVM.

Opdraget har været at undersøge, hvordan arbejdet med udvalgte elementer i den styrkede pædagogiske læreplan tilrettelægges med udgangspunkt i et børneperspektiv og bidrager til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse igennem deres hverdag i danske dagtilbud.

Den styrkede pædagogiske læreplan trådte i kraft i 1. juli 2018 og skal være implementeret den 31. december 2020.¹

Evalueringens tre fokusområder er:

- A. Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer.
- B. Det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg.
- C. Læreplanstemaer i samspil på tværs af hverdagens situationer.

Dataindsamlingen til evalueringen beror på observationer og børneinterviews i ni repræsentativt udvalgte dagtilbud og en spørgeskemaundersøgelse blandt 939 femårige børnehavebørn i danske dagtilbud. Dataindsamlingen er gennemført fra september 2019 – marts 2020. I det følgende præsenteres evalueringens hovedresultater.

---

¹ Den styrkede pædagogiske læreplan skulle som udgangspunkt være implementeret den 1. juli 2020. I forbindelse med håndteringen af COVID-19 blev de danske dagtilbud lukket ned og derefter gradvist genåbnet i foråret 2020. På grund af nedlukningen og den gradvise genåbning besluttede regeringen at udskyde fristen for implementeringen af den pædagogiske læreplan til den 31. december 2020.

Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer

Evalueringen viser overordnet, at børns medbestemmelse varierer igennem hverdagens situationer, afhængig af om der er tale om en vokseninitieret planlagt eller spontan aktivitet, børneinitieret leg eller i forbindelse med de forskellige rutiner i hverdagen. Den overordnede tendens er, at det er i leg og i de børneinitierede aktiviteter, at langt de fleste børn oplever at have medbestemmelse og medindflydelse. Her bliver deres initiativer fulgt, og deres interesser sat i centrum. De kan vælge, hvad de vil lege, hvor de vil lege, og hvem de vil lege med.

Evalueringen viser dog en mere divergerende tendens inden for særligt måltidssituationer og vokseninitierede planlagte aktiviteter. Her tegner sig et billede af, at der inden for samme institution er forskellige pædagogiske praksisser, hvad angår medbestemmelse. For de vokseninitierede planlagte aktiviteter sætter det pædagogiske personale i nogle aktiviteter rammen og styrer aktiviteterne uden inddragelse af børnene, mens andre aktiviteter i samme institution er kendetegnet ved at være inddragende og give børnene medbestemmelse. Den samme tendens ses i måltidssituationer. Ved et måltid er samspillet på ét tidspunkt præget af udvekslende dialog, anerkendelse og inddragelse, mens det på et andet tidspunkt er præget af envejskommunikation og mindre deltagelse i børnegruppen.

Det er dog vigtigt at bemærke, at det ikke er intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan, at børn skal have medbestemmelse i samtlige situationer i løbet af deres hverdag. De skal have mulighed for at få medbestemmelse og opleve, at de har indflydelse på deres dagligdag og aktiviteter. Evalueringen viser, at børnene tilbydes en hverdag, hvor der gives plads til at vise initiativ, at være aktivt deltagende og have medbestemmelse på forskellige tidspunkter i løbet af dagen. Evalueringen viser imidlertid, at mange dagtilbud med fordel kunne rette en opmærksomhed mod at give børnene medbestemmelse i udformningen af og gennemførelsen af de voksenplanlagte aktiviteter.

Det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg

Et af evalueringens fokusområder er leg. Både fordi legen betones særligt i den styrkede pædagogiske læreplan, og fordi det i dataindsamlingsprocessen blev tydeligt, at der bør rettes opmærksomhed mod børns leg i dagtilbud. For at kunne realisere den styrkede pædagogiske læreplan er det essentielt, at legen blandt børnene ikke står alene og for sig selv. Det pædagogiske personale skal deltage i og omkring børnenes leg for på den måde at kunne tilrettelægge hverdagen ud fra et børneperspektiv, hvor alle børn bliver set, inkluderet, og deres initiativer og perspektiver bliver fulgt. På den baggrund har evalueringen derfor fokuseret på at vurdere samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i og omkring legen for at undersøge, hvorvidt legen er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv og i sidste ende bidrager til trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Evalueringsresultater, viser, at det, der kendetegner samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i legen for 0-2-årsområdet, er, at de er nærværende og deltagende. Det pædagogiske personale har i legen øje for at stilladsere såvel det enkelte barns som hele børnegruppens trivsel, læring, udvikling og dannelse. På 0-2-årsområdet ses legen således understøttet og rammesat i overensstemmelse med intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan.

Evalueringsresultater viser dog en anden tendens for 3-6-årsområdet. Her er en stor del af børnenes hverdag fyldt op af den frie og selvorganiserede leg. Tendensen er her, at det pædagogiske personale overvejende forholder sig undersøgende til børnenes leg og sjældent deltager eller er nærværende i og omkring legen i længere tid ad gangen. På den måde bliver det en mere sporadisk og flygtig kontakt, der kendetegner samspillet mellem pædagogisk personale og børn i og omkring legen. I spørgeskemaundersøgelsen er det også på det område, det mest iøjnefaldende resultat er.

Her svarer kun 43 % af børnene ”ja” til, at det pædagogiske personale er med til at lege, mens 38 % svarer ”nej” til samme spørgsmål. Evalueringen viser således, at en relativ høj andel af de adspurgte børn ikke oplever, at det pædagogiske personale er deltagende i legen.

For at leve op til intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan kalder det på en tydeligere pædagogisk praksis mod at støtte, guide og rammesætte legen, så alle børn kan være med, og så legen bliver et afsæt for at tilrettelægge hverdagen ud fra et børneperspektiv.

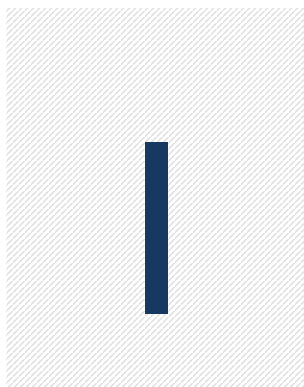
I den styrkede pædagogiske læreplan pointeres det, at legen har værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud. Legemiljøet skal derfor være tilrettelagt ud fra et børneperspektiv og understøtte børnenes læring og udvikling. Her viser evalueringens spørgeskemaundersøgelse, at børnene oplever, at der er gode steder at lege både ude og inde, men at en stor andel af børnene oplever at blive forstyrret i deres leg. Det kan mindske deres mulighed for fordybelse gennem legen og kan være et udfordrende element i at sikre trivsel, læring, udvikling og dannelse for børnene.

Læreplanstemaer i samspil på tværs af hverdagens situationer

For at vurdere, hvorvidt det pædagogiske læringsmiljø tilrettelægges inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, har DCUM holdt datamaterialet op mod læreplanstemaernes indholdsbeskrivelser samt de pædagogiske mål. I de situationer, hvor der observeres læreplanstemaer i samspil på måder, som samtidig bidrager ind i de pædagogiske mål, har DCUM vurderet, at læringspotentialer er udnyttet, og situationen hviler på den brede læringsforståelse. I rapporten benævnes det som, at *læringspotentialer er udnyttet*.

Evalueringen viser, at der er en tendens til, at børnene møder en bred læringsforståelse i de *vokseninitierede planlagte aktiviteter*. Her formår dagtilbuddene at udnytte læringspotentialer. Der er derimod ikke en entydig tendens for de øvrige hverdagssituationer i dagtilbuddene, hvor børnene i varierende grad møder læreplanstemaer i samspil. For de *vokseninitierede spontane aktiviteter* varierer det dagtilbuddene imellem, hvilket mestendels skyldes, at aktiviteterne her er karakteriseret som flygtige og kortvarige. Hvad angår *rutinesituationerne*, viser der sig en tendens til, at dagtilbuddene internt ændrer praksis i løbet af forskellige rutinesituationer gennem dagen. Således viser evalueringen, at læringspotentialer i én rutinesituation udnyttes, mens det modsatte er tilfældet i andre situationer. Det indikerer, at der er potentialer for, at rutinesituationer i dagtilbuddene i højere grad kan imødekomme intentionerne fra den styrkede pædagogiske læreplan om at etablere et pædagogisk læringsmiljø gennem hele dagen med udgangspunkt i de seks læreplanstemaer.

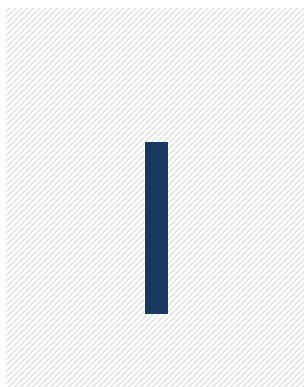
Evalueringen viser i forhold til børnenes lege og børneinitierede aktiviteter, at der for dagtilbud på 0-2-årsområdet tegner sig et billede af, at de formår at udnytte læringspotentialer og sætte læreplanstemaerne i samspil. Det pædagogiske personale formår i disse situationer at understøtte, motivere og stilladsere børnenes læring og udvikling og bidrage til realiseringen af intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan. For 3-6-årsområdet viser evalueringen i forlængelse af de øvrige pointer i rapporten, at der er en anden tendens. Her tegner der sig et mønster af, at det pædagogiske personales tilstedeværelse og nærvær i børns lege og aktiviteter er begrænset. For at imødekomme intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan kan mange dagtilbud med fordel rette en øget opmærksomhed mod at lade det pædagogiske personale være til stede i og omkring børns leg. Det vil gøre dagtilbuddene i stand til intentionelt at udnytte læringspotentialer og dermed i højere grad bidrage til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse på tværs af hverdagens situationer.

Indholdsfortegnelse

---

1. Introduktion-----	7
2. Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer -----	11
3. Det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg -----	20
4. Læreplanstemaerne i samspil i hverdagens situationer -----	29
5. Litteraturliste -----	38
Bilag 1 – Datagrundlag og metode-----	39
Bilag 2 – De seks læreplanstemaer -----	45
Bilag 3 – Tabelrapport-----	48

1. Introduktion

I denne rapport præsenterer Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) resultaterne fra evalueringen ”Den styrkede pædagogiske læreplan set ud fra et børneperspektiv”, som DCUM har gennemført på opdrag af Børne- og Undervisningsministeriet (BUVM). Evalueringen er gennemført med delt finansiering af henholdsvis DCUM og BUVM. Evalueringen vil igennem børnenes perspektiv bidrage til at give et statusbillede af, hvordan børnene oplever realiseringen af udvalgte elementer i den styrkede pædagogiske læreplan.

1.2. Evalueringens baggrund

For at styrke kvaliteten i danske dagtilbud blev der som en del af dagtilbudsaftalen fra 2017, ”*Stærke dagtilbud – alle skal med i fællesskabet*”, besluttet, at der skulle udarbejdes en ny lovgivningsmæssig ramme for arbejdet med det pædagogiske læringsmiljø i danske dagtilbud. Denne lovændring trådte i kraft 1. juli 2018 og har resulteret i *den styrkede pædagogiske læreplan*. Den styrkede pædagogiske læreplan skulle som udgangspunkt være implementeret den 1. juli 2020. I forbindelse med håndteringen af COVID-19 blev de danske dagtilbud lukket ned og derefter gradvist genåbnet i foråret 2020. På grund af nedlukningen og den gradvise genåbning besluttede regeringen at udskyde fristen for implementeringen af den pædagogiske læreplan til den 31. december 2020.

Intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan er, at det pædagogiske læringsmiljø skal være til stede hele dagen i alle hverdagens situationer og hvile på de seks læreplanstemaer² samt et fælles pædagogisk grundlag³. Her har det pædagogiske personale til opgave at understøtte børns læringsprocesser, følge børnenes initiativ og nysgerrighed, bygge videre på deres spontane interesser, deltage i deres leg og på den måde skabe et trygt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø. Desuden skal dagtilbud sikre, at det pædagogiske læringsmiljø tilrettelægges, så det tager udgangspunkt i et børneperspektiv (Børne- og Socialministeriet 2018).

² De seks læreplanstemaer er: Natur, udeliv og science; Kultur, æstetik og fællesskab; Alsidig personlig udvikling; Social udvikling; Kommunikation og sprog; Krop, sanser og bevægelse (for nærmere beskrivelse se bilag 2).

³ Det fælles pædagogiske grundlag opstiller en forståelse og tilgang til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse og opstiller en række elementer, som dagtilbud skal tage afsæt i.

1.2. Evalueringsformål

Denne evaluering har til formål at afdække, hvordan børnene i de danske dagtilbud i deres hverdag oplever arbejdet med udvalgte elementer fra den styrkede pædagogiske læreplan undervejs i processen. Evalueringen anskuer dette ud fra et børneperspektiv og vil således bidrage til at tilvejebringe viden om, hvorvidt den pædagogiske praksis imødekommer centrale elementer i lovændringen og bekendtgørelsens intentioner set fra et børneperspektiv.

Opdraget fra Børne- og Undervisningsministeriet har været at evaluere den styrkede pædagogiske læreplan med udgangspunkt i udvalgte elementer, der bidrager til børns læring igennem deres hverdag i danske dagtilbud. Evalueringen vil derfor helt konkret besvare følgende evalueringsspørgsmål samt underspørgsmål:

Hvordan oplever børnene i danske dagtilbud, at der foregår læring hele dagen?

- *Hvordan oplever børnene, at det pædagogiske personale giver dem medbestemmelse, følger deres initiativ og tilrettelægger hverdagen ud fra et børneperspektiv og dermed inddrager disse elementer fra det pædagogiske grundlag?*
- *Hvordan oplever børnene, at læreplanstemaerne indgår og spiller sammen i rutiner, leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter samt børneinitierede aktiviteter og dermed hviler på den brede læringsforståelse?*

Den viden, evalueringen tilvejebringer, vil ud over at give et statusbillede på, hvordan børnene i de danske dagtilbud oplever arbejdet med udvalgte elementer fra den styrkede pædagogiske læreplan, bidrage til at understøtte og udvikle det fortløbende arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan i danske dagtilbud og kommuner.

1.3. Evalueringsdesign og datakilder

For at besvare evalueringsspørgsmålene er der udvalgt tre fokusområder. De er opstillet herunder:

- A. Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer.
- B. Det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg.
- C. Læreplanstemaer i samspil på tværs af hverdagens situationer.

Fokusområde A og C er udledt direkte af evalueringsspørgsmålene. Fokusområde B er udledt endeligt af datamaterialet efter dataindsamlingens ophør. Det skyldes, at det er evalueringens opgave at give et statusbillede på realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan og i besvarelsen af evalueringsspørgsmålene undersøge, hvordan børn oplever deres initiativ blive fulgt og deres hverdag tilrettelagt. Set i det lys stod det klart, at evalueringen også skulle fokusere på det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg. Intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan er blandt andet, at legen blandt børn ikke står alene og for sig selv. Det pædagogiske personale skal deltage i og omkring børns leg for på den måde at kunne tilrettelægge hverdagen ud fra et børneperspektiv, hvor alle børn bliver set, inkluderet, og deres initiativer og perspektiver bliver fulgt.

De tre fokusområder danner således en ramme for at vurdere det pædagogiske læringsmiljø, som børnene møder og tilbydes i deres hverdag i de danske dagtilbud. Hermed skabes fundamentet for

at besvare evalueringens spørgsmål og vurdere børnenes mulighed for læring igennem hverdagen ved at anskue og vurdere udvalgte elementer, der bidrager til læring og udvikling.

I rapporten er det de væsentligste resultater og centrale fund fra dataindsamlingen, der viderefremmes. Evalueringens spørgsmål besvares på tværs af rapportens kapitler.

Datakilder

Evalueringen er baseret på følgende datakilder:

- Casestudie i ni forskellige dagtilbud, herunder:
  - o Observationsstudie i ni dagtilbud.
  - o Fokusgruppeinterview med børnehavebørn i fire af de ni dagtilbud.
- Spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børn i danske dagtilbud.

De enkelte datakilder præsenteres kort i de følgende afsnit. I bilag 1 findes en mere uddybende beskrivelse af de respektive metoder, datagrundlag samt en vurdering af evalueringens validitet og reliabilitet. De metodiske tilgange – casestudie og spørgeskemaundersøgelse – er valgt således, at de supplerer hinanden og tilsammen bidrager til at besvare evalueringens spørgsmål og kvalificere og vurdere de perspektiver, der indhentes.

Observationsstudie

Der er gennemført observationsstudier i ni repræsentativt udvalgte danske dagtilbud fordelt på dagpleje, vuggestue, børnehave og integrerede institutioner i perioden september-november i efteråret 2019. Observationernes formål er at få en dybere indsigt i og indfange samspillet og interaktionerne mellem børn og det pædagogiske personale. I rapporten benyttes der eksempler fra observationerne til at understøtte og underbygge evalueringens resultater. I disse observationsuddrag angives børnenes navne med pseudonymer, mens det pædagogiske personale angives som *den voksne*. I resten af rapporten benyttes betegnelsen *pædagogiske personale*, idet denne ses dækkende for dagtilbuddenes personalemæssige sammensætning.

Fokusgruppeinterviews

Som supplement til observationerne er der gennemført fire børneinterviews. Børneinterviewene er gennemført som fokusgruppeinterviews med de ældste børnehavebørn. Formålet med børneinterviewene er at udfolde og perspektivere de observationer, der er foretaget i løbet af dagene i dagtilbuddene. Her er omdrejningspunktet i særlig grad børns medbestemmelse, da det er et tema, som børnene kan relatere til, og som dermed er muligt at indfange via fokusgruppeinterviewet som metode. I rapporten vil der, ligesom tilfældet er for observationerne, indgå interviewcitater for at understøtte og underbygge analytiske pointer. Her benævnes børnene blot *"barn"*.

Spørgeskemaundersøgelse blandt børn

DCUM har desuden gennemført en national spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børn i danske dagtilbud i perioden 3. februar til 11. marts 2020. De deltagende dagtilbud er udtrukket gennem en stratificeret stikprøve fordelt på ejerform (selvejende, privat og kommunal). 939 børn har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen fordelt på 206 dagtilbud. Der er udtrukket 520 dagtilbud til spørgeskemaundersøgelsen. Det betyder, at der er en svarprocent på 40 %.

Formålet med spørgeskemaundersøgelsen er at give et overordnet billede af børneperspektivet i danske dagtilbud udtrykt gennem børnenes egne stemmer. Gennem børnenes besvarelser er det muligt at få et billede af, hvordan børnene selv oplever at blive set, hørt og taget alvorligt i deres

hverdag. Spørgeskemaundersøgelsen giver dermed en indikation af, hvordan børnene oplever børne- og læringsmiljøet i deres dagtilbud.

Efter dataindsamlingens afslutning er der foretaget en repræsentativitetstest på fordeling mellem populationen af dagtilbud i Danmark og i analyseudvalget på to parametre, *ejerform* og *region*. Her finder DCUM, at spørgeskemaundersøgelsen er repræsentativ for ejerform, men ikke for region. Det sammenholdt med den relativt høje svarprocent medfører dog, at DCUM vurderer, at spørgeskemaundersøgelsen er solid og giver stærke samt gode perspektiver på danske femårige børnehavebørns oplevelser. For uddybning af de valgte parametre og repræsentativitetstesten se bilag 1.

Analysen af spørgeskemadata beror på en deskriptiv analyse. Der er inddraget centrale resultater fra spørgeskemaundersøgelsen i evalueringen, ligesom resultaterne er at finde i bilag 3.

1.4. Rapportens opbygning

I kapitel 2 foretages der en vurdering af børns oplevelse af medbestemmelse holdt op imod intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan. Dette med udgangspunkt i hverdagens forskellige situationer.

I kapitel 3 sættes der fokus på samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i og omkring legen for at undersøge, hvorvidt legen er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv og bidrager til børns læring for derigennem at vurdere, hvorvidt hverdagen tager udgangspunkt i et børneperspektiv.

Kapitel 4 beskriver og vurderer, hvordan dagtilbuddene formår at udnytte læringspotentialet i hverdagens situationer i relation til at sætte læreplanstemaerne i samspil.

M

2. Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer

Denne evaluering søger blandt andet at belyse, hvordan børn oplever, at det pædagogiske personale giver dem medbestemmelse. I det følgende foretages derfor en vurdering af børns oplevelse af medbestemmelse inden for hverdagens forskellige situationer – vokseninitierede planlagte og spontane aktiviteter, leg og børneinitierede aktiviteter samt rutinesituationer.

2.2. Begrebsdefinition

Medbestemmelse er et centralt element i såvel formålsbestemmelsen for dagtilbud samt i det pædagogiske grundlag i den styrkede pædagogiske læreplan. I formålsbestemmelsen for danske dagtilbud fastsættes det, at *"Dagtilbud skal give børn medbestemmelse, medansvar og forståelse for og oplevelse af demokrati. Dagtilbud skal som led heri bidrage til at udvikle børns selvstændighed, evner til at indgå i forpligtende fællesskaber og samhørighed med og integration i det danske samfund"* (Børne- og Socialministeriet 2018). I det pædagogiske grundlag står medbestemmelse anført som betydningsfuldt i relation til børns dannelse og demokratiforståelse, det sociale fællesskab sammen med andre børn og pædagogiske personale samt i forhold til børns læring. Det anføres flere gange, at børn skal være aktivt deltagende og inddrages i deres hverdag i dagtilbuddene. Det knytter an til en forståelse af, at børn ses som medskabere af egen læring, og børneperspektivet bør være i centrum for tilrettelæggelsen af børnenes hverdag.

For at indsnævre begrebet *medbestemmelse* og sætte det i en analytisk ramme har DCUM valgt at anvende den norske professor Berit Baes definition af medbestemmelse. Denne definition hænger sammen med forståelsen i den styrkede pædagogiske læreplan, hvor et barns ret til medbestemmelse er et relationelt fænomen. Det handler dermed ikke om en ensidig individualistisk rettighed. Det handler om, at et barn har ret til at blive set og hørt som et ligeværdigt subjekt inden for rammen af det fællesskab, det er en del af.

Bae opstiller en analytisk ramme, der bidrager til at forstå børnehavebørns medbestemmellemuligheder ved at se på, hvorvidt interaktionen mellem børn og pædagogisk personale er præget af *rummelige* eller *trange* samspilsformer.

De *rummelige* samspilsformer er karakteriseret ved at give børnene plads til at komme til orde og blive respekteret som dem, de er, og med de forudsætninger, de har. Børnene skal opleve, at de er

kompetente og bidragende individer, der bliver lyttet til. Med andre ord betyder det, at der i børnehaven er et fokuseret og opmærksomt pædagogisk personale, der formår at have nærvær og tilstedeværelse i deres kommunikation. Både den nonverbale og den verbale. Det bidrager til, at børn deltager og udtrykker sig ud fra deres egne forudsætninger.

Modsat er de *trange* samspilsformer karakteriseret ved, at barnets energi og lyst til at deltage svækkes. Kommunikationen er karakteriseret ved at være mindre fokuseret og engageret fra det pædagogiske personales side, og dialogen bestemmes og styres af denne. Initiativet ligger udelukkende hos det pædagogiske personale, og der ses typisk en dialog, hvor det pædagogiske personale stiller lukkede spørgsmål med forventning om et specifikt svar. Det er med til at give det pædagogiske personale en *dominerende* rolle i Baes forståelse. En sådan rollefordeling er med til at reducere barnets erfaring med at have indflydelse, samtidig med at oplevelsen af deltagelse i samspillet mindskes (Bae 2009).

Selvom Baes teori udspringer af et fokus på børnehavebørn, vil evalueringen også søge at anskue 0-2-årsområdet inden for den samme analytiske ramme. På 0-2-årsområdet handler det ligeledes om at give børn medbestemmelse og medindflydelse ved at give børnene plads samt sikre, at de bidrager og har pædagogisk personale omkring sig, der er nærværende og formår at følge børnenes initiativ og skabe rammer, hvor børnene bliver set, hørt og får mulighed for at udtrykke sig. Evalueringen vil således se på tværs af aldersgrupper og analysere ud fra rummelige og trange samspilsformer.

2.3. Vokseninitierede planlagte aktiviteter

I denne evaluering er de aktiviteter, som benævnes *vokseninitierede planlagte aktiviteter*, aktiviteter, som DCUM har observeret og efterfølgende vurderet som værende planlagte af det pædagogiske personale. Aktiviteterne har været planlagte med klare formål og hensigter, for eksempel samling eller cykeltur i naturen. Der var aktiviteter, hvor DCUM var i tvivl, men i dialog med personalet blev det afklaret, at aktiviteten var planlagt.

På tværs af de ni dagtilbud er der i otte dagtilbud én til to vokseninitierede planlagte aktiviteter om dagen. I et enkelt dagtilbud er der mere end to vokseninitierede planlagte aktiviteter om dagen. I det følgende vurderes det, hvorvidt der fra et børneperspektiv er medbestemmelse i de pædagogisk planlagte aktiviteter, der finder sted.

Evalueringen viser, at børnene har en relativt lav grad af medbestemmelse, når det handler om at bestemme, hvilke pædagogiske aktiviteter der sættes i gang. På tværs af de dagtilbud, hvor der igangsættes vokseninitierede planlagte pædagogiske aktiviteter, er der ikke noget, der indikerer fra et børneperspektiv, at børnene har haft indflydelse på, hvilke aktiviteter der igangsættes. Dette understøttes af børnene, som har deltaget i børneinterviewene. Her er der på tværs af interviewene bred enighed om, at de oplever, at de ikke har været med til at bestemme de pædagogiske aktiviteter, der er igangsat i løbet af dagen. Det eksemplificeres herunder, hvor børnene taler om dagens aktivitet i børnehaven.

Interviewer: Hvad så for eksempel nu var der nogle af jer, der var udenfor og skulle lave bål. Så når I skal lave noget sammen med de voksne, kan I så være med til at bestemme, hvad det er, I skal lave?

Barn: Nej, det må vi ikke.

Interviewer: Så det skal de voksne bestemme?

Barn: Ja.

Interviewer: Kan I komme med forslag måske? Kan I sige, hvad kunne jeg godt tænke mig, vi skulle lave over bål?

Barn: Pandekager. Men i dag fik vi pizza.

Interviewer: Var I med til at bestemme, om I skulle lave pizza?

Barn: Nej.

(Børneinterview, børnehave 1).

I forlængelse heraf er det dog en vigtig pointe, at selvom der ikke er indikationer på, at børnene har været medbestemmende i at planlægge aktiviteterne, viser evalueringen, at børnene gentagne gange får mulighed for at have medindflydelse, imens den vokseninitierede planlagte aktivitet foregår. I otte ud af de ni dagtilbud observeres der således vokseninitierede planlagte aktiviteter, hvor samspillet mellem det pædagogiske personale og børn er *rummeligt* i Baes optik. Det er illustreret herunder gennem et eksempel fra en børnehave.

Ella fortæller, at hun har fået den idé, at hvis man putter lim og så putter sand på [rullinger], så ligner det glimmer. Den voksne spørger, om hun vil hente sand ind i en skål eller tage lim på og gå ud og rulle den i sandkassen. Det ved hun ikke endnu. Senere forsøger hun sig med begge metoder, mens den voksne og de andre børn kigger med. Aktiviteten varer i omkring 2½ time, hvor nogle er med hele tiden, og andre går fra og kommer til undervejs. Børnene inviteres med undervejs i aktiviteten både af de andre børn og den samme voksne, som er til stede under hele aktiviteten. (Observation, børnehave 2).

I børnehave 2 fortæller børnene videre, hvordan medbestemmelse i vokseninitierede planlagte aktiviteter ser ud i børnehøjde. De oplever ikke, at de er med til at bestemme aktiviteten, men det er tydeligt, de oplever at have indflydelse inden for rammerne af aktiviteten:

Interviewer: Nu så vi, at I lavede rullinger i går (...)

Barn: Det må man ikke selv bestemme.

Interviewer: Hvem havde bestemt, at I skulle lave rullinger?

Barn: XX (navn på voksen).

Interviewer: Hvis man havde lyst, kunne man så være med?

Barn: Man måtte godt.

Interviewer: Måtte man selv bestemme, hvordan de skulle se ud, eller bestemte de voksne, hvordan de skulle se ud?

Barn: Børn.

Barn: Børn.

Barn: Man måtte også selv bestemme, hvis man tog lim på over det hele og dyppede den i sand, så lignede det glimmer.

Interviewer: Hvem fandt på, at man kunne komme sand på?

Barn: Mig.

Interviewer: Så tænkte du, at det kunne være sjovt? Det måtte du gerne?

Barn: Ja.

(Børneinterview, børnehave 2).

Modsat ovenstående pointe observeres der også på tværs af de ni dagtilbud vokseninitierede planlagte aktiviteter, der er karakteriseret ved at være *domineret* af den eller det pædagogiske personale i Baes forståelse, og hvor børnene har en lav grad af medbestemmelse i aktiviteten. Det er tilfældet i syv ud af de ni dagtilbud, hvor der observeres. Her er der således også vokseninitierede planlagte aktiviteter, hvor samspillet mellem det pædagogiske personale og barnet kan karakteriseres som

trangt i Baes optik. Her ses en tendens til, at det pædagogiske personale i overvejende grad fremstår fordybet i og omkring aktivitetens indhold og derfor overser børnenes initiativer og invitationer til samspil og interaktion undervejs i aktiviteten. Set fra et børneperspektiv får børnenes ideer og input i disse planlagte aktiviteter mindre plads, og det pædagogiske personale formår ikke at justere aktiviteterne efter børnenes umiddelbare interesser. Det illustreres herunder gennem et eksempel fra en dagpleje:

En dagplejer og fire børn har lige spist frokost. Den voksne stiller en planche op med sangen "Bager Bo" og begynder at synge sangen. Den voksne sætter former med farver på "Bager Bo". De tre yngste børn synger ikke med. De sidder og kigger. Lilly, det ældste barn, siger forskellige farver, når den voksne sætter dem på figuren. Lilly spørger: "Må jeg holde den?" Hun får lov at holde planchen, men får ikke lov at sætte den på figuren, som hun gerne vil. Den voksne tager en ny figur frem, som er Cirkeline. Lilly: "Må jeg holde (Cirkeline)?" Den voksne: "Nej, den skal stå her" og stiller den op ad væggen. Lilly spørger flere gange, om hun må holde figuren og sætte farver på. Hun får ikke lov. Den voksne sidder med mappen under hele seancen. Hun skifter farver og figurer ud. Børnene synger ikke med, og de sidder uroligt på stolen og ser ikke på plancherne. (Observation, dagpleje 2).

Pointen er således, at selvom der i langt de fleste dagtilbud observeres vokseninitierede planlagte aktiviteter, der inden for rammerne af aktiviteterne giver børnene medbestemmelse, forekommer det modsatte også i andre vokseninitierede planlagte aktiviteter i langt de fleste af de samme dagtilbud. I særligt to dagtilbud er det den tilgang, der præger dagtilbuddet igennem hverdagen i Baes forståelse. Det tyder på en divergerende pædagogisk praksis, hvad angår medbestemmelse i de vokseninitierede planlagte aktiviteter i de enkelte dagtilbud.

2.4. Vokseninitierede spontane aktiviteter

DCUM betragter i evalueringen vokseninitierede spontane aktiviteter som aktiviteter, der spontant opstår i løbet af hverdagen i dagtilbuddene, og som er initieret af det pædagogiske personale enten på grund af børnenes interesser på tidspunktet for aktiviteten eller som et indfald fra det pædagogiske personales side.

Evalueringen viser, at der i otte dagtilbud forekommer spontane vokseninitierede aktiviteter i løbet af hverdagen i dagtilbuddene. De er karakteriseret ved at være af kortere eller længere varighed og er alt fra sanglege, højtlesning, tegning til motoriske aktiviteter med mere. Sammenlignet med 3-6-årsområdet viser evalueringen, at der er en overvægt af den type aktiviteter blandt dagtilbud i 0-2-årsområdet, herunder vuggestue og dagpleje.

Evalueringen viser, at selvom der er eksempler på spontane vokseninitierede aktiviteter, der kan karakteriseres som *trange*, kan langt størstedelen af de observerede spontane aktiviteter, der initieres af det pædagogiske personale på tværs af aldersgrupper, ud fra Baes optik karakteriseres som *rummelige*. Det pædagogiske personale er ikke dominerende i samspillet. De følger børnenes initiativer og justerer sig efter børnenes input. Børnene er aktivt deltagende og får mulighed for at bidrage ud fra deres forudsætninger.

En voksen har samlet vuggestuebørnene og tegner med kridt. Den voksne bøjer sig ned og spørger, hvad børnene tegner. En dreng vil tegne en sol, og han begynder at tegne sin form for sol på fliserne. Den voksne tegner en sol ved at kigge og lytte efter barnet. De taler om farverne på kridtet og tegner. Flere og flere børn kommer til og er med. (Observation, integreret institution 1).

Det tyder på, at det pædagogiske personale i langt overvejende grad formår at skabe *rummelige* samspil mellem pædagogisk personale og børn – og dermed en højere grad af medbestemmelse til børnene. Her bliver børnenes initiativer fulgt, og her kan børnene bidrage og være medbestemmende. De aktiviteter er således kendetegnet ved at have mere *rummelige* samspil, end tilfældet var for de vokseninitierede planlagte aktiviteter.

2.5. Børneinitierede lege og aktiviteter

Prioritering af børns leg og børnefællesskaber står derfor helt centralt i den styrkede pædagogiske læreplan. Børn leger, fordi det er meningsfuldt for dem, og legen har derfor værdi i sig selv. Men leg har også en vigtig og afgørende rolle i læring, dannelse og i at forberede børn på de udfordringer, de møder i deres hverdagsliv. Legen anskues som et særligt udviklingsrum for børns personlige og sociale læring og udvikling, hvor legen blandt andet fremmer fantasi, virkelyst, sprog, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet. Det betyder, at legen nogle gange skal understøttes med tydelig guidning og rammesætning, for at alle børn kan være med, og for at legen udvikler sig positivt for alle børn (Børne- og Socialministeriet, 2018).

Evalueringen viser, at børneinitierede lege og aktiviteter og særligt den frie og selvorganiserede leg fylder en stor del af hverdagen på tværs af de ni dagtilbud. Det er derfor centralt for evalueringen at belyse, hvorvidt børnene oplever at have medbestemmelse på den del af deres hverdag. Evalueringen viser, at børn har høj grad af medbestemmelse i de børneinitierede lege og aktiviteter. Her observeres der på tværs af dagtilbuddene høj grad af medbestemmelse i forhold til, hvem børnene leger med, og hvad de leger med. Det kommer til udtryk ved, at børnene ofte selv kan vælge legetøj, hvad de vil lege, og hvem de vil lege med. Ud over at det gør sig gældende i observationerne er det også noget, børnene i børneinterviewene tilkendegiver. I samtlige børneinterviews italesætter børnene, at de selv bestemmer, hvad de leger med, og hvem de leger med.

"Interviewer: Må I selv bestemme, hvem I leger med, når I leger her i børnehaven?"

Barn: Ja.

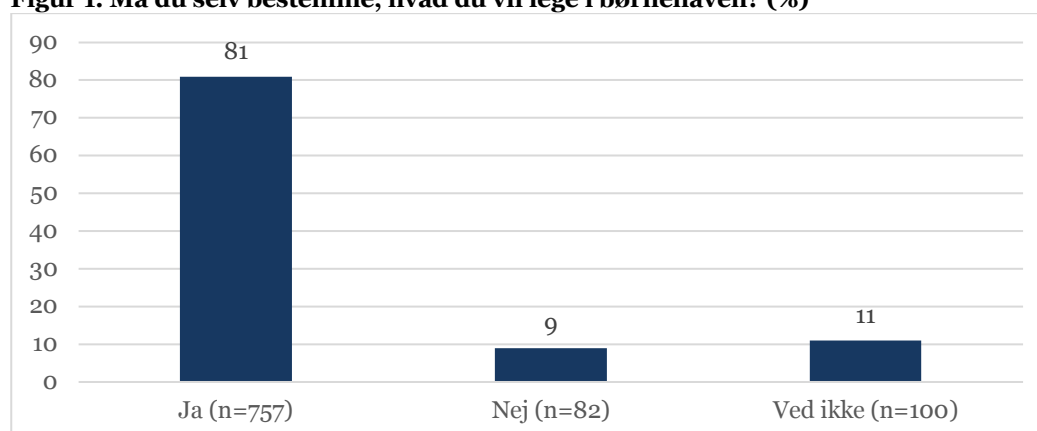
Interviewer: Må I også bestemme, hvilken leg I skal lege?"

Barn: Ja. Hvis nogle andre vil lege, kan man bare vælge en leg, som de gerne vil lege."
(Børneinterview, integreret institution 2).

Den pointe understøttes desuden af børnene i spørgeskemaundersøgelsen. 81 % af børnene oplever, at de selv må bestemme, hvad de vil lege med (figur 1), og 89 % oplever, at de selv må bestemme, hvem de vil lege med (figur 2). Evalueringen viser således, at der er tale om en stor andel af børn, der oplever høj grad af medbestemmelse, i relation til hvad de vil lege, og med hvem de vil lege. Det er dog ikke alle børn, der har svaret positivt på de ovennævnte spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen. Som det vil blive udfoldet i kapitel 3, viser evalueringen, at der er børn, der oplever at være uden for børnefællesskabet i deres dagtilbud. I spørgeskemaundersøgelsen er det hvert femte barn, som svarer *ved ikke* eller *nej* til, at de må bestemme, hvad de vil lege med, og hvert tiende barn svarer *ved ikke* eller *nej* til, at de selv må bestemme, hvem de må lege med.

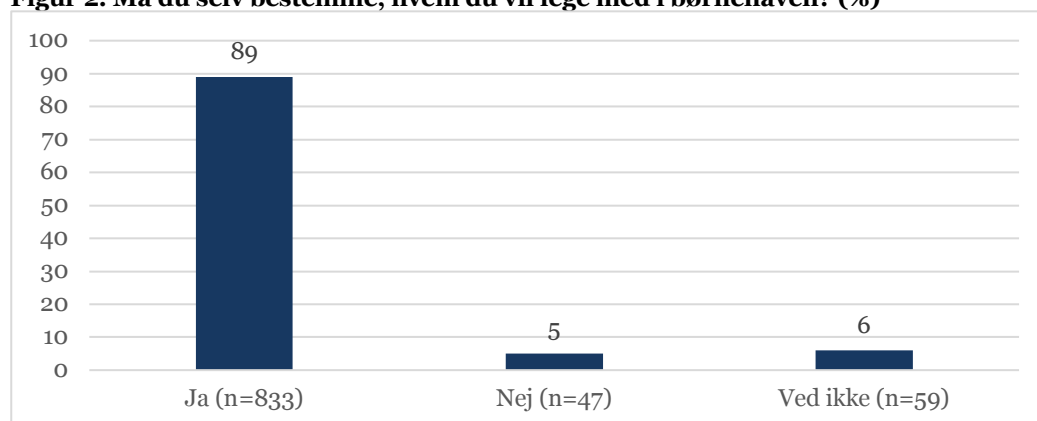

Figur 1. Må du selv bestemme, hvad du vil lege i børnehaven? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Figur 2. Må du selv bestemme, hvem du vil lege med i børnehaven? (%)

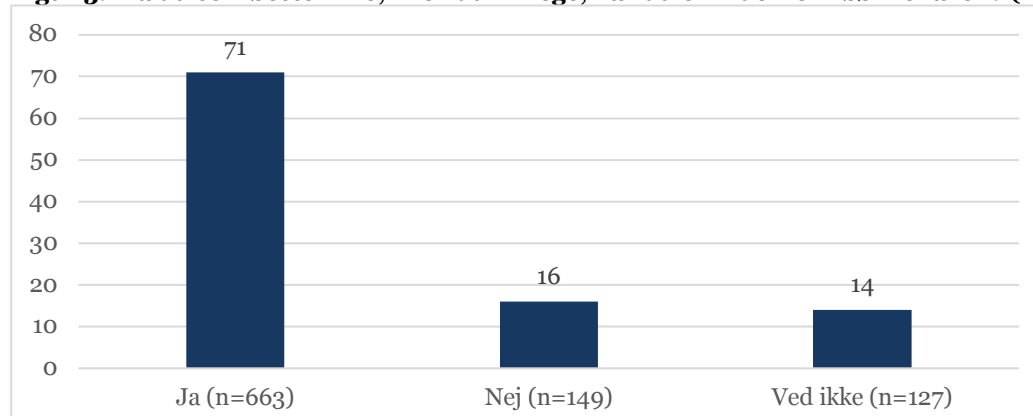

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Ud over ovenstående pointer om leg og medbestemmelse er det også en vigtig pointe, at børnene i dagtilbuddene oplever en høj grad af medbestemmelse, i relation til hvor de må lege. For dagtilbuddene for 0-2-årsområdet er det mere struktureret og fastlagt, hvornår på dagen de kan lege ude, og det bestemmes udelukkende af det pædagogiske personale. I dagtilbuddene med børnehavebørnene kunne de i tre ud af de i alt fire dagtilbud selv vælge, hvorvidt de vil lege indenfor eller udenfor. I spørgeskemaundersøgelsen angiver 71 % af børnene, at de selv må bestemme, hvor de vil lege, når de er indenfor i børnehaven (figur 3) og 16 % siger nej (figur 3). I spørgeskemaundersøgelsen er det således det spørgsmål, hvor det tyder på, at børnene oplever mindst medbestemmelse. Modsat er der kun 4 %, der svarer, at de ikke selv må bestemme, hvor de vil lege, når de er udenfor (figur 4), og 90 %, der svarer, de gerne må (figur 4). Det indikerer, at når børnene er udenfor, oplever de en højere grad af medbestemmelse, i forhold til hvor de må lege, sammenlignet med når de er indenfor. Det tyder på, som observationerne også viser, at der er opstillet flere regler inden- dørs end udendørs.

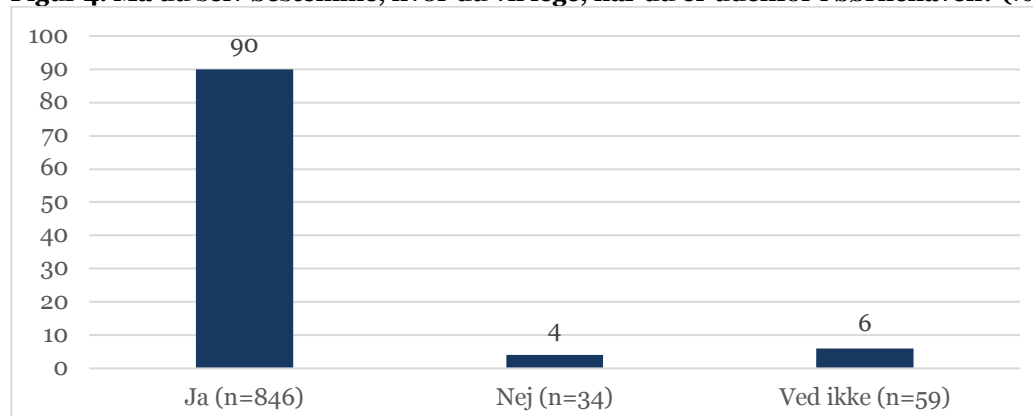

Figur 3. Må du selv bestemme, hvor du vil lege, når du er indenfor i børnehaven? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Figur 4. Må du selv bestemme, hvor du vil lege, når du er udenfor i børnehaven? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Trods ovenstående pointer viser evalueringens resultater dog, at børn overordnet set har en høj grad af medbestemmelse, både hvad angår, hvor de vil lege, hvad de vil lege, og med hvem de vil lege. På tværs af kapitlet tyder det på, at det er i de børneinitierede lege og aktiviteter, børnene oplever den største grad af medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer.

2.6. Rutinesituationer

I den styrkede pædagogiske læreplan fremsættes det som et krav, at det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbud skal være til stede hele dagen. Rutinesituationerne er tilbagevendende igennem hverdagen og udgør således en stor del af det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddene. Det betyder derfor også, at det skal være til stede i de daglige rutiner. Det kan for eksempel handle om, at barnet støttes i selvhjulpenhed i garderoben, eller at barnet lærer at tage hensyn til andre i måltidssituationerne (Socialministeriet: 2018). Afsnittet vil koncentrere sig om måltidssituationerne og garderoben.

Måltiderne

Ud af de i alt ni dagtilbud, der har deltaget i evalueringen, var der madordning i seks af dagtilbuddene. I de tre resterende skulle børnene selv have madpakke med til middagsmaden. I et dagtilbud

er måltiderne ”flydende”, hvilket betyder, at børnene selv kan bestemme, hvornår de vil spise deres medbragte madpakker.

Baes skelnen mellem *rummelige* og *trange* samspilsformer er igen relevant at bringe i spil som analyseramme for medbestemmelse i måltidssituationer. Et måltid præget af dialog, og hvor børnene kommer til orde og bidrager ud fra deres forudsætninger, kan betragtes som et måltid, der er præget af *rummeligt* samspil, og som dermed fremmer børnenes medbestemmelse. Her skabes der mulighed for udvekslende dialoger med blik for børnenes input og deltagelse. Modsat er der måltidssituationer, hvor det pædagogiske personale er *dominerende* og stiller lukkede spørgsmål. Det skaber *trange* samspilsformer det pædagogiske personale og børn imellem, og hermed svækkes muligheden for medbestemmelse.

Ligesom tilfældet var for de vokseninitierede planlagte aktiviteter, er der i langt de fleste dagtilbud måltider, der er præget af *rummelige* samspilsformer, ligesom der er måltider, som er præget af *trange* samspilsformer. Her er der ikke ét måltid på dagen, der kan fremhæves som værende karakteriseret mere af det ene frem for det andet. Det skifter fra dagtilbud til dagtilbud og måltid til måltid. I syv af dagtilbuddene observeres der således måltider, hvor de *rummelige* samspilsformer er på spil. Her bliver børnene flere steder inddraget i borddækningen. Børnenes initiativer og input bliver fulgt, og børnene opfordres til selvhjulpenhed ved selv at hælde vand op, når de er tørstige, og ved selv at tage og vælge mad. Ydermere er omdrejningspunktet for måltidet udvekslende dialoger. Alt sammen noget, som bidrager til, at børnene føler sig set, hørt og som aktive deltagere, der er medbestemmende på den situation, der udspiller sig, og som de er en del af. Pointen understøttes med følgende observationer fra henholdsvis en børnehave og dagpleje.

Det er ved at være tid til formiddagsmad i en dagpleje. Den voksne siger: ”Så skal vi snart have frugt og boller.” Børnene går straks over til skabet, der er placeret ved en endevæg i børnehøjde. Tre børn åbner skabet og tager tallerkner, kopper og bestik ud og hjælper med at dække bord. Børnene taler sammen om, hvor deres faste pladser er, mens bordet dækkes af børnene. Bagefter går de ud på badeværelset og stiller sig i kø til håndvasken. Et barn får skiftet ble. Den voksne er tæt ved børnene og guider børnene til håndvask. Alle børn får plads til at gøre det selv. Den voksne siger: ”Ja, du vasker fingre, og så skal de tørres. Det var godt klaret. Nu er vi alle klar til at spise frugt og boller.” Børnene finder deres pladser. Alle ved, hvor de skal sidde, og kravler selv op. (Observation, dagpleje 1).

I seks dagtilbud observeres der måltidssituationer, der er præget af *trange* samspilsformer. De måltider er karakteriseret ved at være styret af det pædagogiske personale. Børnene inviteres kun i begrænset omfang til at bidrage med aktiv deltagelse under måltidet. For eksempel foregår der servering af mad i portioner, og det pædagogiske personale hælder vand op til børnene. Der foregår kun begrænsede udvekslende dialoger mellem børn og det pædagogiske personale, og kommunikationen er udtalt envejs fra det pædagogiske personales side med fokus på, hvad barnet vil have at spise.

Inden for langt de fleste dagtilbud er der således potentiale for mere medbestemmelse, men samtidig gode erfaringer at trække på i den enkelte institution eller dagpleje.

Garderoben

Evalueringen viser, at flertallet af dagtilbud formår at inddrage børnene aktivt i garderoben. Børnene opfordres og motiveres til selv at tage deres overtøj og sko af og på, i det omfang det er muligt. Generelt fremgår det for disse observationerne, at det pædagogiske personale har blik for at skabe

de rummelige samspilsformer og at motivere børnene til gradvis selvstændiggørelse med henblik på at gøre dem selvhjulpne. Børnene oplever nemlig tæt fysisk tilstedeværelse af det pædagogiske personale, der har fokus på at guide børnene både verbalt og nonverbalt til at kunne selv, og at der er en tydelig organisering af seancen, for eksempel hvor mange børn der er i garderoben ad gangen, og en tydelig fordeling af, hvilke pædagogiske personaler der er omkring børnene, så det er muligt at yde støtte og guidning i form af sproglige anvisninger, der guider børnene til at kunne mestre det selv.

De voksne guider børnene til selv at tage tøj og sko på. Børnene kommer ud tre ad gangen, for at der er ro, ligesom dørene ind til stuerne bliver lukket. En voksen siger til en pige: ”Du kan godt selv tage sko på. Det kunne du jo i går.” (Observation, børnehave 1).

Der er dog også et fåtal af institutionerne, hvor børnene ikke inddrages i påklædningen, og hvor det er det pædagogiske personale, der giver børnene tøj på. Det gælder udelukkende for de observationer, der er foretaget blandt børn på 0-3 år. I disse observationer ses der en praksis, der i mindre grad har fokus på at gøre børnene til medskabere af egen læring. Børnene har ingen umiddelbar indflydelse på for eksempel valg af tøj, hvilken hue, støvler eller sko og får ikke mulighed for at øve sig i at eksperimentere med egne færdigheder med henblik på erfaringsdannelse. Det pædagogiske personale guider ikke børnene til at kunne selv, så seancen i garderoben får karakter af en praktisk foranstaltning, der hurtigt skal overstås, mere end en læringssituation med klare intentioner i børnehøjde. Ifølge Bae er der her tale om *trange* samspilsformer, hvor barnets energi og gåpåmod bliver overset.

2.7 Opsummering

Evalueringen viser overordnet, at børns medbestemmelse varierer igennem hverdagens situationer, afhængig af om der er tale om en voksenplanlagt eller spontan aktivitet, børneinitieret leg eller i forbindelse med de forskellige rutiner i hverdagen. Igennem kapitlet tegner der sig et billede af, at det særligt er i legesituationerne og de børneinitierede aktiviteter, at langt de fleste børn oplever at have medbestemmelse. Her er rammen for situationen deres initiativ og interesser samt, hvad de vil lege, hvor de vil lege, og med hvem de vil lege. Modsat ses der en tendens til en mere divergerende pædagogisk praksis inden for særligt måltidssituationerne og de vokseninitierede planlagte aktiviteter. Det gør sig ofte gældende inden for de samme dagtilbud, hvor billedet ændrer sig fra situation til situation i løbet af hverdagen. For eksempel kan en formiddagsaktivitet eller en måltidssituation i et dagtilbud være præget af medbestemmelse på et tidspunkt, mens det på et andet tidspunkt på dagen i det samme dagtilbud kan være præget af det modsatte.

Når det er sagt, er det imidlertid ikke intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan, at børn skal have medbestemmelse i samtlige situationer i løbet af deres hverdag. De skal have mulighed for at få medbestemmelse og opleve, de har indflydelse på deres dagligdag og aktiviteter. Set i lyset heraf viser evalueringen, at dagtilbuddene i overvejende grad lever op til intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan. Der er dog potentiale for at lade børnene være mere medbestemmende særligt omkring indholdet i de vokseninitierede planlagte aktiviteter.

D

3. Det pædagogiske personales deltagelse i og tilrettelæggelse af børns leg

I kapitel 2 viste analysen, at legen fylder en stor del af hverdagen i dagtilbuddene. Det betyder dermed, at legen er et gennemgående element i det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddene og hermed også et væsentligt fokuspunkt for en evaluering af, hvorvidt børnenes hverdag tilrettelægges ud fra et børneperspektiv og bidrager til trivsel, læring, udvikling og dannelse.

At legen fylder meget i børnenes hverdag i dagtilbuddene, stemmer overens med det pædagogiske grundlags intention om, at leg skal være en gennemgående del af et dagtilbud (Børne- og Socialministeriet, 2018). Ud over at legen skal fylde i danske dagtilbud, pointeres det ydermere, at det pædagogiske personale skal bruge børnenes legeindhold som pejlemærker for børnenes læring og udvikling og herudfra tage bestik af, hvad der med fordel kan arbejdes videre med. Det skal blandt andet ske ved, at det pædagogiske personale deltager i børnenes lege. Derudover pointeres det, at det pædagogiske personale har ansvar for at være opmærksom på, hvordan legefællesskaberne blandt børnene udvikler sig, og herudfra vurdere, om det er nødvendigt at rammesætte legen på nye måder, som åbner mulighed for at inddrage de børn, der eventuelt står uden for legen (Børne- og Socialministeriet, 2018).

Ovenstående betoner vigtigheden af, at det for at kunne realisere den styrkede pædagogiske læreplan er essentielt, at legen blandt børnene ikke står alene og for sig selv. Det pædagogiske personale skal deltage i og omkring børnenes leg for på den måde at kunne tilrettelægge hverdagen ud fra et børneperspektiv, hvor alle børn bliver set, inkluderet, og deres initiativer og perspektiver bliver fulgt. I det følgende vil evalueringen derfor på baggrund af observationsstudierne og spørgeskemadata sætte legen i centrum. Evalueringen vil vurdere samspillet mellem det pædagogisk personale og børn i og omkring legen for at undersøge, hvorvidt legen er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv og i sidste ende bidrager til trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Analysen vil i dette kapitel adskille sig fra kapitel 2; *Medbestemmelse på tværs af hverdagens situationer* samt det senere kapitel; *Læreplanstemaerne i samspil*. Dels fordi det udelukkende er legen, der er i centrum, og dels fordi det har vist sig relevant at analysere legen opdelt for henholdsvis 0-2-årige og 3-6-årige. Den opdeling skærper de analytiske pointer i kapitlet og bidrager til at udfolde de nuancemæssige forskelle, som gør sig gældende for hver af de to aldersgrupper.

3.2. 0-2-årige børn

Der er i alt seks dagtilbud med børn i 0-2-årsområdet, der har deltaget i evalueringen. Her viser evalueringen, at en stor del af hverdagen i disse dagtilbud er koncentreret om børnenes frie leg og børnenes spontane aktiviteter. Evalueringen viser i forlængelse heraf, at det pædagogiske personale ofte placerer sig i børnehøjde og agerer nærværende omkring børnenes leg. Det pædagogiske personale agerer responsivt på børnenes udtryk og ideer og er gode til at sætte ord på børnenes følelser – både i relation til det enkelte barn og i relation til de samspil, der udspiller sig børnene imellem. Ydermere har det pædagogiske personale på tværs af de seks dagtilbud i høj grad øje for det enkelte barns udviklingsmuligheder og er opmærksomme på barnets bidrag, invitationer og intentioner. Ud over at have blik for det enkelte barn og at møde børnene i børnehøjde ses der også flere eksempler på, hvordan det pædagogiske personale bruger sproget anvisende, så det skaber rum for deltagelse og samspil, så børnene får øje på hinanden og hinandens udspil. Set fra et børneperspektiv skaber det en oplevelse af at blive set, hørt og forstået, og at barnet er betydningsfuldt for andre i børnefællesskabet. Ovenstående pointer underbygges herunder.

Noah går hen til den voksne og siger: "Regnorm!" Den voksne kigger på Noah. "Vil du gerne finde regnorme?" "Ja!" svarer Noah. "God idé! Lad os kigge efter regnorme!" siger den voksne højt. Alle børn går på eget initiativ hen og tager en skovl og en spand hver. Børnene går sammen med den voksne over i et hjørne af legepladsen. Den voksne begynder at grave, mens hun siger: "Er der nogen, der kan hjælpe?" "Mig!" siger Freja. "Godt," siger den voksne. "Albert og Saga, kan I også hjælpe?" Børnene begynder at grave. Den voksne prøver at vende en træstub for at finde dyr. Hun rammer en tidsel med hænderne. "Av, den der stikker!" Hun peger, så børnene kan se. "Prøv at mærke. Det er en tidsel." Børnene kigger og mærker. Børn og voksen fortsætter herefter deres søgen efter regnorme. De finder en enkelt. (Observation fra integreret institution 1).

Overordnet viser evalueringen således, at det pædagogiske personale for de 0-2-årige er til stede i legen i børnehøjde, og at de understøtter den og børnefællesskabet. Det pædagogiske personale formår at skabe fordybelse og fælles fokuseret opmærksomhed med udgangspunkt i børnenes egne initiativer og aktiviteter. Blandt de 0-2-årige børn synes legen således understøttet og rammesat i overensstemmelse med intentionerne bag den styrkede pædagogiske læreplan.

3.3. 3-6-årige børn

For 3-6-årsområdet viser evalueringen, at den frie og selvorganiserede leg fylder en stor del af hverdagen på tværs af de fire deltagende dagtilbud med børn i 3-6-årsområdet. Dog skifter billedet, når blikket retter sig mod det pædagogiske personales tilstedeværelse og deltagelse i legen for 3-6-årsområdet. Det vil blive uddybet og udfoldet i det følgende.

Deltagelse i børnenes leg

Set i relation til den selvorganiserede leg er langt de fleste observationer i dagtilbuddene for 3-6-årsområdet foretaget på legepladser. Det hænger sammen med, at to ud af de fire deltagende dagtilbud er udebørnehaver. I disse to institutioner er børnene ude langt det meste af dagen året rundt, mens børnene i de to andre børnehaver er ude fra middagstid til afhentning. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at observationerne, hvad angår børnehavebørns leg, primært centrerer sig om samspillet mellem det pædagogiske personale og børns leg på legepladsen.

På tværs af de fire dagtilbud er det den frie og selvorganiserede leg, der er fremtrædende for praksis og i særlig grad på legepladsen. Som anført i kapitel 2 er der i forlængelse heraf på tværs af de fire dagtilbud få eller ingen eksempler på, at det pædagogiske personale igangsætter en aktivitet på

legepladsen. Det medfører derfor, at en stor del af tiden er overladt til den frie og selvorganiserede leg.

Kun ét af de fire dagtilbud er kendetegnet ved, at det pædagogiske personale er nærværende og til stede i og omkring børnenes leg. Her tegner data et billede af et pædagogisk personale, som enten er direkte deltagende i legen eller til stede i umiddelbar nærhed af legen. Selv når det pædagogiske personale ikke er direkte deltagende i legen, er de alligevel nærværende og opmærksomme på legens udvikling og klar til at understøtte, inspirere eller håndtere konflikter om nødvendigt. I det gensidige samspil bidrager det pædagogiske personale til at udvikle og berige legen samt udfolde legens læringspotentiale. Samtidig bidrager de positivt til børnenes sociale samspil og muligheden for, at legen får et positivt udfald for alle børn. Den pointe understøttes af nedenstående observation.

En voksen sidder i nærheden af børnenes leg og understøtter, når det er nødvendigt. Børnene lægger sig oven på hinanden (fem børn på ryggen af hinanden) og triller ned ad en stor sandbakke. Det ser vildt ud, men børnene griner og siger "igen, igen," hver gang de er kommet ned. Den voksne er klar, hvis der sker noget uventet. Legen bliver vildere og vildere og har ikke helt det samme drive mere. På et tidspunkt kaster Frej med sand. Det rammer Max, så han får det ind under flyverdragten. Den voksne siger til Max: "Kom hen til mig. Jeg er afsander. Jeg kan lige få sandet ud. Jeg tror, det blev for vildt. Nogle gange kan man lege noget så meget, at man bliver uvenner. Så er det tid til at finde en anden leg. Det skal man lige mærke efter i maven." Børnene leger legen et par gange mere og bliver så hver især optaget af andre ting. (Observation, børnehave 2).

I tre ud af fire dagtilbud er det pædagogiske personales tilstedeværelse og nærvær i legen anderledes. Her viser observationerne, at det pædagogiske personale mere bevæger sig rundt både indenfor og på legepladsen. Her er det oftest for at afværge konfliktprægede situationer, som igangsætter, hvis børnene står uden for legefællesskabet, eller som undersøgende og nysgerrige i forhold til at spørge ind til børnenes leg. Dog viser observationerne sjældent, at det pædagogiske personale deltager eller er nærværende i legen i længere tid sammen med børnene. I tre ud af fire dagtilbud er det derimod kendetegnende, at det pædagogiske personales deltagelse har karakter af at være sporadisk og flygtig ind i de forskellige legefællesskaber, efterhånden som de bevæger sig rundt indenfor eller på legepladsen. Eksempler på dette kan illustreres via nedenstående to eksempler:

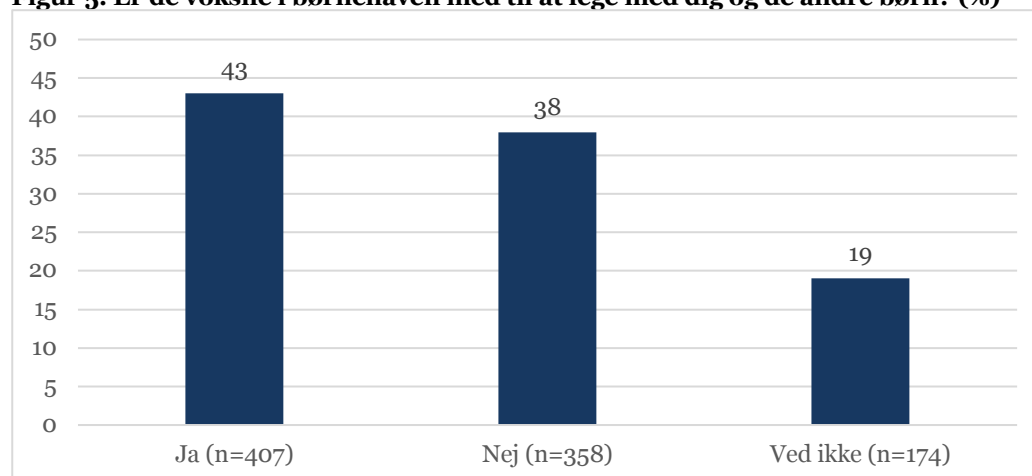
Den voksne går hen til forskellige børnegrupper, der leger, og spørger ind til, hvad de laver, på skift. "Hvad skal man her?" "Ej, hvor godt", da et barn kan rutsje ned fra et rutsjebane-lignende sted. Et andet barn står alene i ude-legekøkkenet. "Nå, jeg skal lige se, hvad du laver" og spørger ind til, hvad barnet laver. (Observation, integreret institution 1).

Enkelte børn leger alene det meste af tiden på legepladsen. Disse børn indgår således ikke i lege med andre børn, men leger parallelt. De voksne henvender sig til børnene med "hej" eller "er du med?", men for det meste leger børnene selv og inviteres ikke ind i nogen fællesskaber på legepladsen. (Observation, børnehave 1).

At det pædagogiske personale kun i begrænset omfang deltager i legen, understøttes af børnene i spørgeskemaundersøgelsen. Her svarer kun 43 % af børnene "ja" til, at det pædagogiske personale er med til at lege (figur 5), mens 38 % svarer "nej" til samme spørgsmål (figur 5). Evalueringen

viser således, at en relativ høj andel af de adspurgte børn ikke oplever, at det pædagogiske personale er deltagende i legen.

Figur 5. Er de voksne i børnehaven med til at lege med dig og de andre børn? (%)

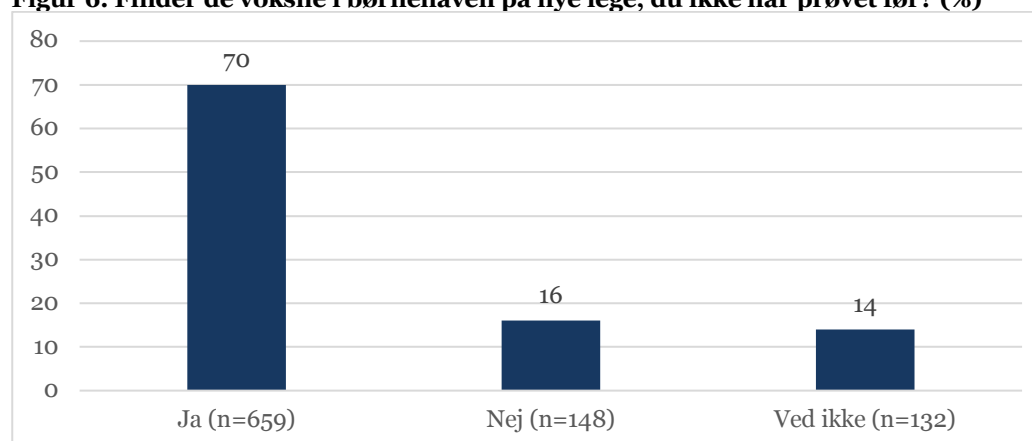

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.

Note: n=939.

Når børnene i spørgeskemaundersøgelsen bliver spurgt, om det pædagogiske personale finder på nye lege, de ikke har prøvet før, så svarer 70 % "ja", mens 16 % svarer "nej" (figur 6). Det vil sige, at en relativ stor andel af børnene oplever, at det pædagogiske personale finder på nye lege og sandsynligvis også sætter de nye lege i gang. Når man sammenligner det med ovenstående resultat både fra casestudierne og børnenes egne svar på, om de oplever, at det pædagogiske personale er med til at lege, så kan det pege i retning af, at det pædagogiske personale er forholdsvis gode til at igangsætte og motivere til ny leg, men at de kun i begrænset omfang selv er deltagende i leg med børnene. I hvert fald på måder, så børnene oplever, at det pædagogiske personale leger med dem.

Figur 6. Finder de voksne i børnehaven på nye lege, du ikke har prøvet før? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.

Note: n=939.

I det pædagogiske grundlag er der fokus på, at det pædagogiske personale skal bruge børnenes legeindhold som pejlemærker for børnenes læring og udvikling og herudfra tage bestik af, hvad der med fordel kan arbejdes videre med. Dette skal blandt andet ske ved, at det pædagogiske personale indimellem deltager i børnenes lege. På dette punkt viser evalueringen, at der er potentiale for en

højere grad af realisering af intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan. Som anført viser evalueringen, at der er en tendens til mange timers fri og selvorganiseret leg, der særligt gør sig gældende på legepladsen, hvor voksenkontakten er kendetegnet ved at være nysgerrig og undersøgende, men samtidig sporadisk og flygtig.

I forlængelse heraf er det dog væsentligt at bemærke, at ovenstående pointe skal ses i lyset af antallet af voksne per barn. Her observeres der tidspunkter, og særligt fra omkring middagstid og resten af dagen, hvor der ofte er mindre pædagogisk personale til børnegruppen på 3-6 år, end der er for 0-2-årsområdet. Her blev der gentagne gange observeret en-to ansatte til 20 børn.

Legen og børnefællesskaber

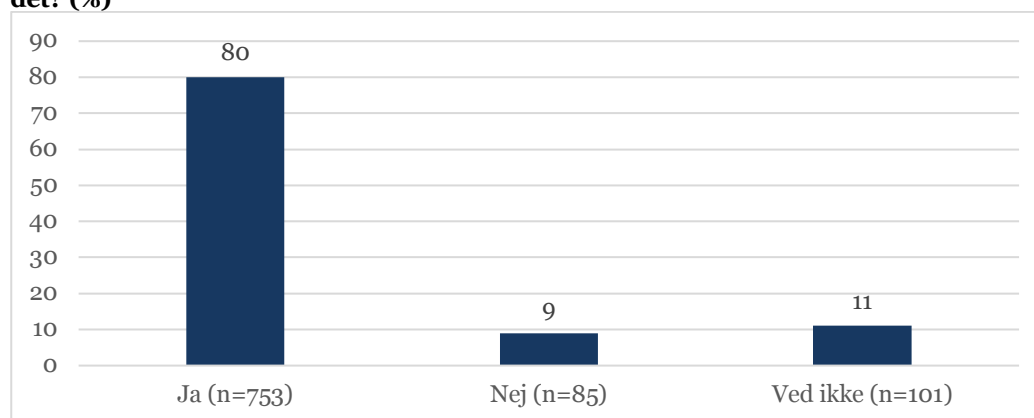
De ovenfor nævnte evalueringsresultater om det pædagogiske personales tilstedeværelse i og omkring børnenes leg skaber en åbenlys interesse for at rette blikket mod de børn, der ikke umiddelbart har adgang til børnefællesskabet. Jævnfør det pædagogiske grundlag skal det pædagogiske personale systematisk have fokus på de børn, der ikke af sig selv deltager i legene og aktiviteterne og støtte børnene i deres adgang. Evalueringen viser i forlængelse heraf, at der på tværs af de fire dagtilbud med børnehavebørn er børn, for hvem mulighederne for deltagelse og adgangen til fællesskabet gennem leg ikke er ligetil. I tre ud af fire dagtilbud ses børn, der ikke umiddelbart bliver inkluderet i leg og børnefællesskaber. Som ovenstående afsnit antyder, får børnene ikke den nødvendige hjælp og støtte af det pædagogiske personale til at deltage heri. Det skyldes blandt andet, at der er en tendens til, at det pædagogiske personale ikke deltager eller er nærværende i legen i længere tid ad gangen sammen med børnene. Nedenstående observation eksemplificerer den pointe og viser, hvordan det for nogle børn kan være svært at komme med i en leg, hvis de ikke får hjælp hertil af det pædagogiske personale:

Astrid og Bea gynger sammen. Liv gynger på en anden gynge ved siden af. Liv siger til Astrid: "Du er dum! Du er dum, du er!" Astrid siger ikke noget. Liv går væk fra gytgen og går lidt rundt for sig selv. Så kommer hun tilbage og siger: "Astrid, vil du ikke godt lege med mig? Undskyld, jeg kaldte jer dumme." Pigerne siger ikke noget, men gynger videre. Liv fortsætter: "Vil I ikke godt lege med mig? Nu har jeg sagt, at I er søde ... Hvis I ikke vil lege med mig, så siger jeg det." Astrid og Bea siger: "Jo, vi vil godt lege med dig lige om lidt." Da de har gynet lidt, går pigerne over til Liv i sandkassen, men de fortsætter med deres egen leg uden at inkludere Liv. Liv går hele tiden rundt i periferien af dem. Efter lidt tid siger hun til pigerne: "Er der nogen af jer, der vil lege med mig nu? Vi kan gynges sammen?" Pigerne siger ja, men fortsætter deres leg. Liv prøver igen: "Vi kan lege gemmeleg?" Men pigerne fortsætter deres leg. Liv går over til en voksen for at få hjælp. Den voksne kommer over og siger til pigerne, at de lige må prøve at finde ud af det, og så går hun igen. (Observation, børnehave 1).

Tendensen fra observationerne i dagtilbuddene afspejler sig desuden i spørgeskemaundersøgelsen. Her svarer 80 % af børnene "ja" til, at det pædagogiske personale hjælper dem med at finde én at lege med, hvis de har brug for det (figur 11). Men der er samtidig 9 %, der svarer "nej" til samme spørgsmål (figur 11).

Figur 11. Hjælper de voksne i børnehaven dig med at finde én at lege med, hvis du har brug for det? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.

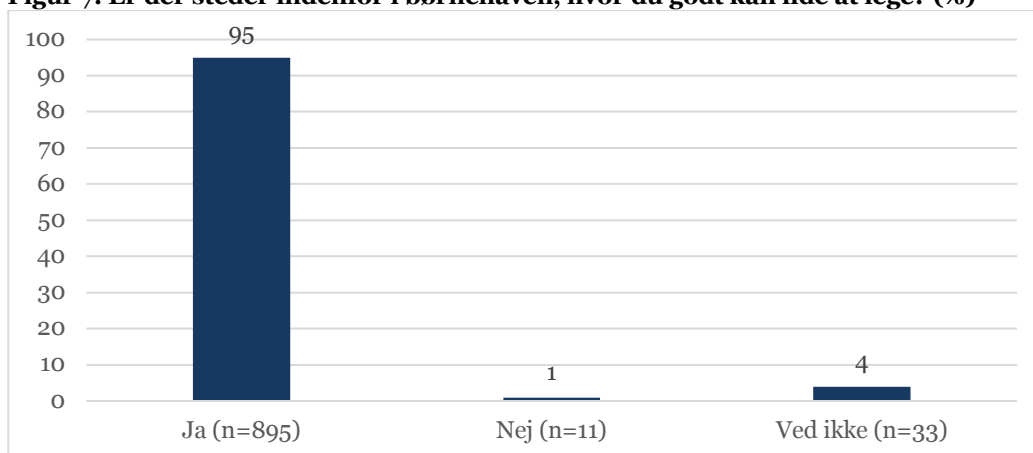
Note: n=939.

I den styrkede pædagogiske læreplan står der, at børns spontane og selvorganiserede leg skal anerkendes og respekteres, men at det pædagogiske personale samtidig har et ansvar for at være opmærksom på, hvordan legefællesskaberne blandt børnene udvikler sig og herudfra vurdere, om det er nødvendigt at rammesætte legen på måder, som åbner mulighed for at inddrage de børn, der eventuelt står uden for legen (Børne- og Socialministeriet, 2018). Evalueringens resultater i dette kapitel viser vigtigheden af at have fokus på det pædagogiske personales deltagelse i børns leg for dermed at bidrage til realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. Set ud fra et børneperspektiv kan det have store konsekvenser, hvis der er børn, der til stadighed står uden for børnefællesskaberne og ikke får den rette hjælp til at blive inkluderet. Jævnfør det pædagogiske grundlag skal alle børn opleve at være en del af fællesskabet og blive lyttet til, idet relationer og venskaber er afgørende for børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Børns oplevelse af legesteder

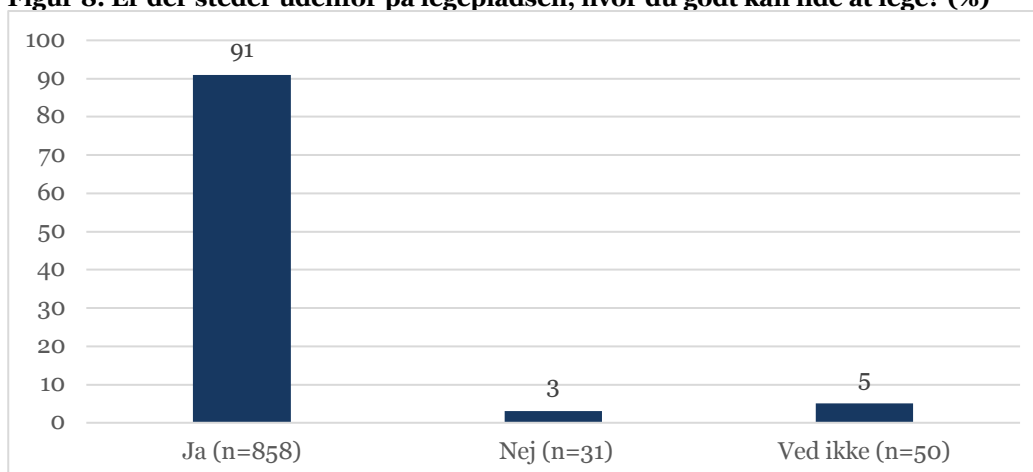
Endnu et element af at undersøge legen er at undersøge, om legemiljøerne er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv. I denne evaluering har det derfor været nærliggende at spørge børnene i spørgeskemaundersøgelsen, hvorvidt de oplever, at deres legemiljøer er tilrettelagt ud fra et børneperspektiv. Her viser spørgeskemaundersøgelsen, at langt de fleste børn oplever, at de har gode legesteder både ude og inde. Der er henholdsvis 95 % af børnene, der angiver, at der er steder indenfor, de godt kan lide at lege (figur 7), mens 91 % af børnene tilkendegiver, der er steder udenfor, hvor de godt kan lide at lege (figur 8).

Figur 7. Er der steder indenfor i børnehaven, hvor du godt kan lide at lege? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

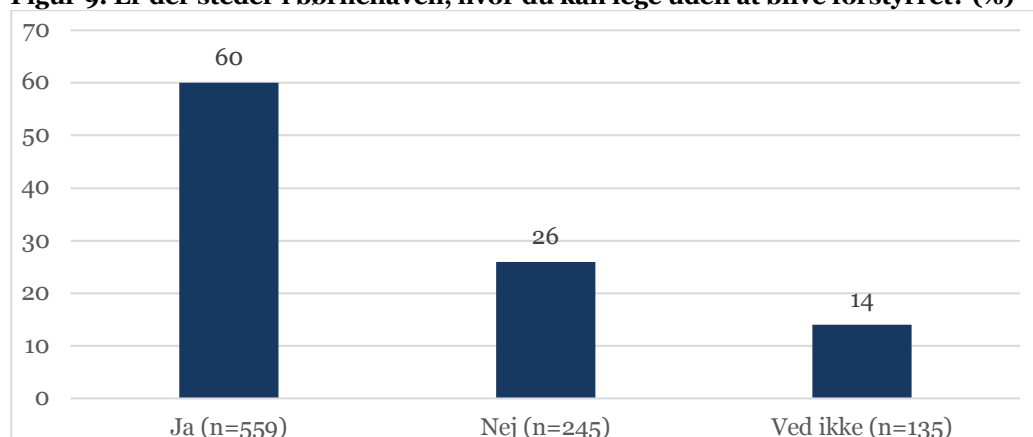
Figur 8. Er der steder udenfor på legepladsen, hvor du godt kan lide at lege? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Til gengæld tegner der sig i spørgeskemaundersøgelsen et billede af, at rammerne for fordybet leg er mere vanskelige at finde for børnehavebørnene. Når børnene således bliver spurgt, om der er steder i børnehaven, hvor de kan lege uden at blive forstyrret, svarer 60 % ja, mens 26 % svarer nej (figur 9). Det svarer til, at mere end hvert fjerde barn oplever, at de ikke har mulighed for at lege uforstyrret, når de er i børnehaven.

Figur 9. Er der steder i børnehaven, hvor du kan lege uden at blive forstyrret? (%)

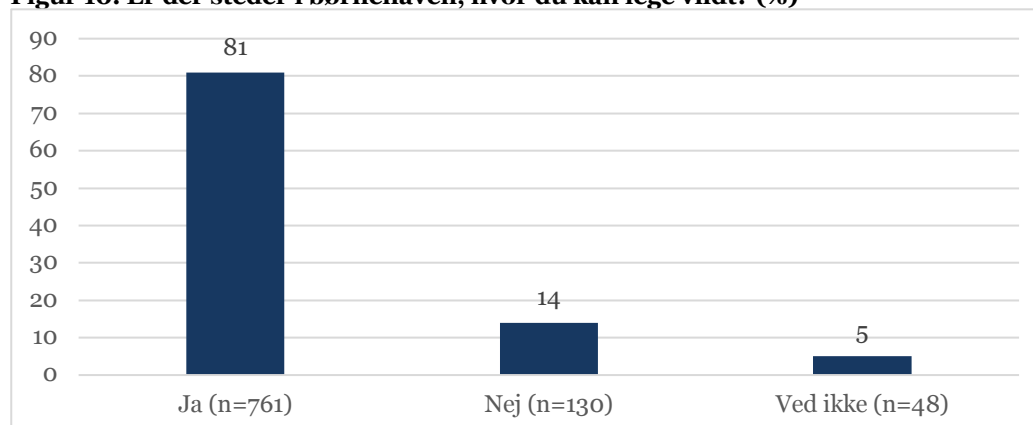

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.

Note: n=939.

I det fysiske børnemiljø skal der, jævnfør den styrkede pædagogiske læreplan, være plads til såvel fysisk udfoldelse som stille aktiviteter. Når børnene i spørgeskemaundersøgelsen skal svare på, om der er steder i børnehaven, hvor de kan lege vildt, svarer 81 % ja, mens 14 % svarer nej (figur 10). Det vil sige, at størstedelen af børnene i undersøgelsen oplever, at de har mulighed for at lege vildt, når de er i børnehave. Dog svarer hvert syvende barn, at de ikke oplever at have denne mulighed. Dette er et væsentligt opmærksomhedspunkt, da alle børn skal have adgang til lege, der tilrettelægges ud fra deres perspektiv, interesser og behov.

Figur 10. Er der steder i børnehaven, hvor du kan lege vildt? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.

Note: n=939.

3.4. Opsummering

I dette kapitel har omdrejningspunktet været børns frie og selvorganiserede leg og det pædagogiske personales tilrettelæggelse, deltagelse og nærvær i og omkring legen ved henholdsvis de 0-2-årige og 3-6-årige.

Evalueringsresultater viser, at det, der kendetegner samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i legen for 0-2-årsområdet, er, at de er nærværende og deltagende. Det pædagogiske personale har i legen øje for at stilladsere såvel det enkelte barns som hele børnegruppens trivsel,

læring, udvikling og dannelse. På 0-2-årsområdet ses legen således understøttet og rammesat i overensstemmelse med intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan.

Evalueringens resultater viser, at det, der kendetegner samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i legen for 3-6-årsområdet, er, at det pædagogiske personale ofte indtager en mere observerende position, og at de sjældent deltager i legen i længere tid. Evalueringen viser, at den sporadiske og kortvarige tilstedeværelse af det pædagogiske personale vanskeliggør, at det enkelte barn bliver set og opnår tilstrækkelig støtte i forhold til dets behov og aktuelle udvikling. Særligt får de børn, som står uden for børnefællesskaberne, ofte ikke den rette hjælp til at blive inkluderet i fællesskabet. Evalueringen viser således et behov for en tydeligere pædagogisk praksis mod at støtte, deltage, guide og rammesætte legen, for at realisere intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan på 3-6-årsområdet.

Omkring børnenes legemiljø viser evalueringen, at børnene selv oplever, at der er gode steder at lege både ude og inde. Imidlertid oplever omkring hvert fjerde barn at blive forstyrret i deres leg. Dette mindsker deres mulighed for fordybelse gennem legen og er et udfordrende element i at sikre trivsel, læring, udvikling og dannelse i børnenes legemiljøer.

4. Læreplanstemaerne i samspil i hverdagens situationer

Som anført tidligere er et af fokusområderne i evalueringen at belyse, om læreplanstemaerne indgår i samspil med hinanden i løbet af hverdagens forskellige situationer. Det er med til at danne grundlag for en vurdering af, om det pædagogiske læringsmiljø er til stede hele dagen, og om det hviler på en bred læringsforståelse og dermed lever op til intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan.

Nærværende kapitel vil derfor zoome ind på, hvordan børnene møder læreplanstemaerne i samspil og som en integreret del af det pædagogiske læringsmiljø. Det er i den forbindelse vigtigt at bemærke, at evalueringen ikke sigter mod at konkludere, hvilke læreplanstemaer der forekommer i hverdagens situationer, men om der kan observeres læreplanstemaer i samspil i det pædagogiske læringsmiljø igennem hverdagens situationer. Omdrejningspunktet vil, som i kapitel 2 og 3, være samspillet mellem det pædagogiske personale og børn.

Kapitlet belyser ovenstående ved at kigge på hverdagens situationer – de vokseninitierede planlagte aktiviteter, de vokseninitierede spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter og leg samt rutinesituationerne.

Evalueringens resultater og vurderinger i kapitlet hviler på analyse af observationsdata og spørgeskemadata.

4.2. Introduktion til de seks læreplanstemaer i samspil

Den brede læringsforståelse er afspejlet i de seks læreplanstemaer, som har fokus på forskellige centrale elementer i børns læring og udvikling. De seks læreplanstemaer er skitseret herunder;

1. Alsidig personlig udvikling.
2. Social udvikling.
3. Kommunikation og sprog.
4. Krop, sanser og bevægelse.
5. Natur, udeliv og science.
6. Kultur, æstetik og fællesskab.

Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges inden for og på tværs af de seks pædagogiske læreplanstemaer. Det er afgørende, at de enkelte læreplanstemaer ikke ses og forstås isoleret, men netop ses i sammenhæng med de øvrige læreplanstemaer. Det skal være med til at sikre, at den

pædagogiske praksis, set fra et børneperspektiv, ikke forekommer opsplittet i seks adskilte temaer (Børne- og Socialministeriet, 2018). Intentionen er hermed, at børnene vil møde en sammenhængende hverdag, hvor der foregår læring i alle situationer og samspil og ikke ”kun” i forbindelse med særligt tilrettelagte læringssituationer. Til hver af de seks læreplanstemaer er fastsat to pædagogiske mål. De pædagogiske mål ekspliciterer, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter det givne læreplanstema. En kort beskrivelse af læreplanstemaerne samt de pædagogiske mål kan ses i bilag 2.

For at vurdere, hvorvidt det pædagogiske læringsmiljø tilrettelægges inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer, har DCUM holdt datamaterialet op mod læreplanstemaernes indholdsbeskrivelser samt de pædagogiske mål. I de situationer, hvor der observeres læreplanstemaer i samspil på måder, som samtidig bidrager ind i de pædagogiske mål, vurderer DCUM, at potentialet for læring er udnyttet. Det benævnes herefter, at *læringspotentialet er udnyttet*. Dette vil være fokus og omdrejningspunkt for den efterfølgende analyse kapitlet igennem.

4.3. Vokseninitierede planlagte aktiviteter

Evalueringen finder, som tidligere anført i kapitel 2, at der i otte dagtilbud er én til to vokseninitierede planlagte aktiviteter om dagen. I ét dagtilbud er der flere end to vokseninitierede planlagte aktiviteter om dagen. Observationerne viser, at de på tværs af dagtilbuddene i langt de fleste tilfælde formår at gennemføre planlagte aktiviteter, hvor læringspotentialet udnyttes. Her fremstår det pædagogiske personale nærværende og responsive i deres deltagelse i aktiviteten og får indfanget børnenes perspektiv og justeret efter det enkelte barns behov. Når børnene møder læreplanstemaerne i samspil på en sådan måde, at læringspotentialet udnyttes i de vokseninitierede planlagte aktiviteter, er det med til at understøtte intentionen fra den styrkede pædagogiske læreplan. Det kan illustreres med nedenstående eksempel, hvor særligt læreplanstemaerne *kultur*, *æstetik* og *fællesskab*, *social udvikling* samt *kommunikation* og *sprog* er på spil:

Fire børn og en voksen skal lave en bog på BookCreator (på iPad). Alle børnene går ind og finder de figurer (små plastikfigurer), som de vil bruge til eventyret. De begynder at lave en historie. Den voksne starter historien og stopper så op indimellem og inddrager børnene undervejs. Voksen: ”Hvad med de her to?” (peger på to figurer) ”Hvad kan de?” Alice: ”De kan trylle.” Alle børnene byder ind på forskellige måder. Milo laver sit eget uhyreland med to kæmpe dinosaurer. Den voksne sørger for at bygge historien op, så uhyrerne spiller en central rolle som nogen, der tager prinsessen til fange. Så selv om Milo leger mere eller mindre ved siden af de andre, som bygger historiens grundtema op, er han alligevel en central del af fortællingen. Børnene tager selv billeder med iPad’en af hver scene, som skal danne ramme for deres eventyr i BookCreator. (Observation, børnehave 1).

Observationen viser, hvordan den planlagte aktivitet taler ind i læreplanstemaet *kultur*, *æstetik* og *fællesskab*. Læreplanstemaet omfatter blandt andet, at det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte skabende virksomhed – herunder børnenes egen skabende og eksperimenterende praksis båret af deres lyst, kreativitet, improvisation og aktive deltagelse (Børne- og Socialministeriet 2018). Det er elementer, som i høj grad er på spil i denne aktivitet, hvor historien bliver til i kraft af de rekvisitter, som børnene vælger, samt de indspark og handlingssekvenser, som børnene selv byder ind med. Hermed bringes også læreplanstemaet *kommunikation* og *sprog* i spil, som blandt andet omfatter at tilbyde børnene sproglige læringsmuligheder og aktiviteter, der understøtter til-

egnelsen af sprog – for eksempel gennem historiefortælling. Også børnenes *sociale udvikling* understøttes gennem aktiviteten, idet aktiviteten tilbyder et socialt fællesskab, hvor alle kan bidrage værdifuldt og relevant. Pædagogisk personale har et særligt øje for at skabe et inkluderende fællesskab, hvor der er mulighed for at bidrage forskelligt og med varierende intensitet, samtidig med at alle spiller en vigtig og relevant rolle for fortællingen. Hermed bidrager aktiviteten til de pædagogiske mål for læreplanstemaet, som indebærer, at det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber. Fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som kan bidrage til demokratisk dannelse.

4.4. Vokseninitierede spontane aktiviteter

Evalueringen viser, at der, som tidligere anført, forekommer vokseninitierede spontane aktiviteter i løbet af hverdagen i samtlige dagtilbud på nær ét. Som anført i kapitel 2 er de karakteriseret ved at være alt fra sanglege, højtlesning, tegning til motoriske aktiviteter med mere. I kapitel 2 blev det ligeledes pointeret, at der er en overvægt af sådanne aktiviteter for 0-2-årsområdet. Når blikket rettes mod, hvorvidt dagtilbuddene i de vokseninitierede spontane aktiviteter udnytter læringspotentialer, er der særligt tre ud af fire vuggestuer, hvor dette gentagne gange observeres. Det sker særligt i de tilfælde, hvor det pædagogiske personale har en vedvarende rettet opmærksomhed på børnenes interesser, færden samt invitationer til samspil. Det medfører, at der ses læreplanstemaer i samspil på en måde, som bidrager til de pædagogiske mål. I nedenstående observation eksemplificeres dette. Her udnyttes læringspotentialer, og der observeres samspil mellem læreplanstemaerne *krop, sanser og bevægelse, sprog og kommunikation* samt *social udvikling*.

Børnene kan selv bestemme, hvilke lege de vil lege på legepladsen. Børnene inviteres til at være med i legen, hvis de voksne ser, at de går rundt uden noget at lave, for eksempel ved gyngen. "Vil du være med til at gynge?" spørger den voksne. Barnet går videre. Der er fem børn ved sansegyngen, og den voksne, der gynger børnene, begynder at synge "Lille Peter edderkop", og en dreng siger "nej, ikke den, den med flyveren," som de lige har sunget lidt før. Den voksne ændrer derfor sangvalget til det ønskede. Efterfølgende synger de "Fem små aber på en gren", hvor børnene hviner højtlydt, når den voksne synger og samtidig leger, at hun fanger hver af børnene, som hun kommer frem i sangen. (Observation, vuggestue 1).

Den spontane aktivitet understøtter, at børnene på gyngen oplever krops- og bevægelsesglæde og får forskellige erfaringer med måder at bruge kroppen på. Der skabes et socialt fællesskab omkring sanglegene, hvor børnene hver især kan øve indflydelse på valg af sang. I samværet med hinanden øves børnenes evne til at aflæse andre og kommunikere. Sanglegene bidrager således både til børnenes sproglige og sociale kompetencer. På den måde bidrager aktiviteten til målene for alle tre læreplanstemaer.

At de øvrige dagtilbud ikke fremhæves på samme vis her, hænger sammen med, at der er en børnehave og en vuggestue, hvor dagen i høj grad tager udgangspunkt i børnenes initiativ, og derfor observeres der ganske få vokseninitierede spontane aktiviteter. De vokseninitierede spontane aktiviteter, der forekommer her, vurderes dog at bidrage til børns læring, idet de formår at udnytte læringspotentialer. For de øvrige børnehaver og dagplejere er der observeret vokseninitierede spontane aktiviteter, som ofte er kortvarige og sporadiske. Dermed bliver det svært at bidrage til de pædagogiske mål, der er opstillet for læreplanstemaerne. Der er dermed ikke en entydig tendens

i forhold til at udnytte læringspotentialer i de vokseninitierede spontane aktiviteter. Derimod tegner der sig et billede af forskellige pædagogiske tilgange fra dagtilbud til dagtilbud, hvad angår såvel indhold som initiativ til de vokseninitierede spontane aktiviteter.

4.5. Børneinitierede lege og aktiviteter

Som det blev beskrevet i kapitel 3, er samspillet mellem det pædagogiske personale og børn i legen for 0-2-årsområdet kendetegnet ved nærværende og deltagende pædagogisk personale, som hjælper og understøtter børnene i deres leg. Det har betydning for, hvordan læringspotentialer udnyttes i disse situationer. På tværs af dagtilbuddene for 0-2-årsområdet tegner der sig et billede af, at det pædagogiske personale formår at udnytte læringspotentialer. Her observeres forskellige læreplanstemaer i samspil, som bidrager til de pædagogiske mål for læreplanstemaerne. Det pædagogiske personale formår i disse situationer at understøtte, følge børnenes initiativ, motivere og stilladsere barnets læring og udvikling i forbindelse med lege og aktiviteter initieret af børnene selv.

Et eksempel på, hvordan det pædagogiske personale udnytter læringspotentialer i legesituationerne, ses herunder.

Børnene leger på legepladsen. To børn vil gerne bruge samme bil, og det ene barn står og slår på bilen, mens det andet barn sidder indeni og græder let. Den voksne sætter ord på og fortæller til barnet, der slår, at når det andet barn siger sådan, betyder det, at barnet i bilen ikke vil have, der bliver banket på den. Drengen, som bankede, viser nu tegn til, at han gerne vil skubbe bilen i stedet. Den voksne spørger derfor barnet i bilen, om drengen må skubbe bilen. Det giver barnet i bilen ham lov til. (Observation, vuggestue 1).

Observationen viser, hvordan det pædagogiske personale her spiller en betydningsfuld rolle som formidler af det sociale fællesskab, idet det pædagogiske personale anviser handlemuligheder og hjælper børnene med at udvise empati og forståelse for hinanden. Det sociale samspil understøttes af kommunikation og sprog, hvorfor det pædagogiske personale også må fungere som sproglige rollemønstre. Observationen viser således, hvordan læreplanstemaerne *social udvikling* og *kommunikation og sprog* indgår i samspil og bidrager til de pædagogiske mål på en måde, så læringspotentialer udnyttes i situationen.

I kapitel 3 blev det beskrevet, at der er en tendens til, at det pædagogiske personale kun i begrænset omfang er til stede og involveret i børnenes frie og selvorganiserede leg blandt de 3-6-årige børn. Som anført er tendensen samtidig, at det pædagogiske personale er nysgerrige og undersøgende på børnenes leg, men at det ofte er sporadisk og flygtig kontakt. Når opmærksomheden derfor henledes på, hvorvidt det pædagogiske personale formår at udnytte læringspotentialer i børnenes legesituationer, tegner der sig et billede af, at det pædagogiske personale i tre ud af fire dagtilbud ikke formår at udnytte læringspotentialer.

Dog ses der på tværs af de tre dagtilbud enkelte eksempler på, at det pædagogiske personale træder ind i børneinitierede lege og aktiviteter og formår at udnytte læringspotentialer. Der er altså gode eksempler at lade sig inspirere af i disse dagtilbud. I de eksempler, hvor læringspotentialer udnyttes, observeres det typisk, at det pædagogiske personale er med til at forstærke og understøtte det sociale samvær og fællesskab i børnegruppen. Det har en social tiltrækningskraft på de øvrige børn i umiddelbar nærhed af legen eller aktiviteten, hvorfor der hurtigt kommer flere deltagere til. Et eksempel herpå ses nedenfor:

Jasmin vil gerne vise musikken i det andet rum, som støder op til stuen. Den voksne går med ind i musikrummet. Der er flere børn, der går med derind, da det fanger deres nysgerrighed. Der sættes musik på, så børnene kan danse. Den voksne danser med børnene, og de sætter diskolys på. De danser en dans med kroppen, hvor de laver cirkler og rejser sig op og ned i takt til musik og tekst. (Observation, integreret institution 2).

På trods af ovenstående eksempel på, at læringspotentiallet udnyttes, viser evalueringen, at der for 3-6-årsområdet forekommer en høj grad af de frie og selvorganiserede lege i løbet af hverdagen, hvor det pædagogiske personales tilstedeværelse og nærvær i legen er for begrænset til at udnytte læringspotentiallet. Som led i at imødekomme intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan må det derfor vægtes, at det pædagogiske personale også er til stede i og omkring børns leg. Det vil gøre dagtilbuddene i stand til intentionelt at udnytte læringspotentiallet og inddrage læreplanstemaerne i samspil i disse situationer, og dermed i højere grad bidrage til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

4.6. Rutinesituationer

Som tidligere anført udgør rutinesituationerne en stor del af hverdagen i dagtilbud og er tilbagevendende flere gange i løbet af hverdagen. Rutinesituationerne er derfor også oplagte at anvende som reflekterede og intentionelle læringsrum i relation til at inddrage læreplanstemaer i samspil. I det følgende afsnit vil det derfor være rutinesituationer, der er omdrejningspunktet, og det vil blive belyst, hvorvidt dagtilbuddene formår at udnytte læringspotentiallet i disse situationer. Afsnittet vil komme omkring måltiderne, puslesituationen og garderoben samt modtagelse.

Måltiderne

Evalueringen viser, at der i syv af dagtilbuddene observeres måltidssituationer, hvor læringspotentiallet udnyttes. Det drejer sig om mange af de samme situationer, som tidligere er blevet betegnet som måltidssituationer, der er karakteriseret som *rummelige*. Her giver måltiderne anledning til udviklende dialoger både i forbindelse med de løbende samtaler under måltidet og i mere planlagte aktiviteter i forbindelse med måltidet. Samtaleemnerne under måltidet tager ofte udgangspunkt i det, børnene er optagede af og interesserede i. Yderligere giver måltidet anledning til at samtale med børnene om det, der er gået forud for måltidet, og det, der skal ske efterfølgende. Ligeledes viser observationerne, at der i forbindelse med måltidet ofte opstår en naturlig dialog om selve maden. Det pædagogiske personale hjælper og engagerer børnene til at kommunikere i måltidssituationen og sørger for, at alle børn gives mulighed for skiftevis at tale og lytte. De er således opmærksomme på det sociale fællesskab omkring måltidet og har øje for at understøtte børnenes interaktioner med hinanden, blandt andet ved at henlede børnenes opmærksomhed på de andre børn. Kendetegnende for måltiderne er således, at det typisk er læreplanstemaerne *sprog og kommunikation samt social udvikling*, der ses i samspil. Nedenstående observation er et eksempel herpå.

På væggen er der en plakat med nogle børn, der leger sammen. Flere af børnene har blikket rettet mod plakaten.

Liva siger: "Se, hun hopper."

Voksen: "Ja, hun hopper højt!"

Amin siger: "Ja, hopper højt."

Liva: "Se der!" (peger på en, der står på hovedet).

Voksen: "Ja, han står på hovedet på madrassen."

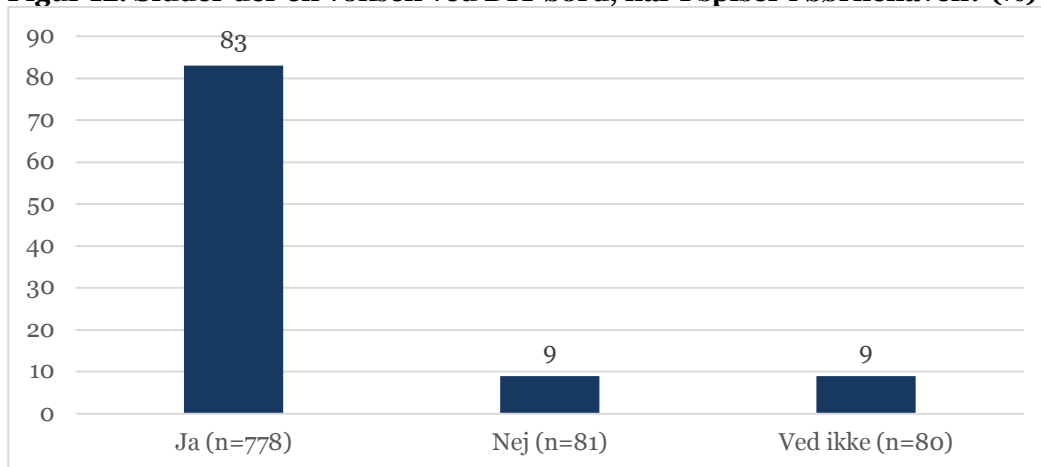
Silje siger: "Og se bolden der."

Voksen: "Ja, de leger også med en bold."

Dialogen fortsætter omkring plakaten. Den voksne er lyttende og inddrager børnene. Dialogen går på tur imellem børnene. (Observation, dagpleje 2).

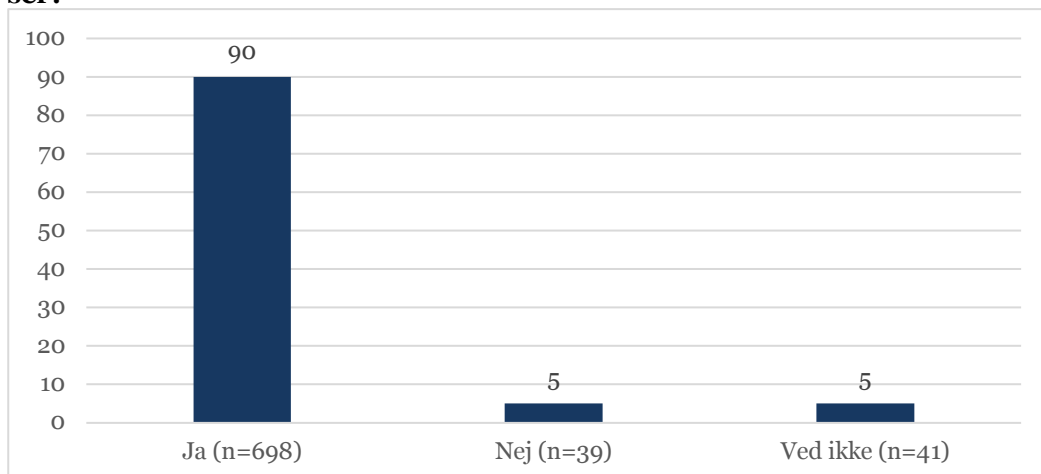
At det pædagogiske personale taler med børnene under måltidet, understøttes af børnene i spørgeskemaundersøgelsen. Her svarer 83 % af børnene ja til, at der sidder pædagogisk personale ved bordet, når de spiser (figur 12). 90 % af de børn svarer ydermere ja til, at de også taler sammen med det pædagogiske personale under måltidet (figur 13). Spørgeskemaundersøgelsen understøtter således pointen om, at der fra et børneperspektiv er dialog i måltidssituationerne.

Figur 12. Sidder der en voksen ved DIT bord, når I spiser i børnehaven? (%)

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=939.

Figur 13. Taler du og de andre børn sammen med de voksne ved DIT bord, når I spiser?

Kilde: DCUM's spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn i danske dagtilbud, 2020.
Note: n=787. Spørgsmålet er besvaret af de børn, der har svaret "ja" til spørgsmålet "Sidder der en voksen ved DIT bord, når I spiser i børnehaven?".

Ovenstående viser således, at langt de fleste dagtilbud formår at udnytte læringspotentialer i måltidssituationerne. Der er dog ikke tale om entydig tendens. Hvor kapitel 2 viste, at måltidssituationerne i samme dagtilbud både kunne være *trange* og *rummelige* i forhold til at give børnene medbestemmelse, observeres det samme omkring at udnytte læringspotentialer. I seks ud af de ni dagtilbud observeres således måltidssituationer, hvor dagtilbuddet ikke udnytter læringspotentialer. Her ses der fravær af aktiv deltagelse samt udviklende dialoger, og fokus på det sociale samspil forekommer begrænset.

Ud over at læreplanstemaerne observeres i samspil under selve måltidet, observeres læreplanstemaerne også i samspil omkring måltidet. I ca. halvdelen af dagtilbuddene observeres der måltidssituationer, hvor læringspotentialer udnyttes omkring måltidet, da det pædagogiske personale inddrager børnegruppen i arbejdet med de praktiske opgaver. Her udvises en bevidsthed om at gøre børnene medansvarlige for, at rammen omkring måltidet lykkes hver dag. Når børnene således inddrages i de praktiske opgaver, understøttes de i at blive selvhjulpne og handlekraftige deltagere i fællesskabet. Gennem de praktiske opgaver udvikles børnenes deltagelseskompetence, hvilket er et centralt element i læreplanstemaet *alsidig personlig udvikling*. Igennem de praktiske opgaver muliggøres deltagelse for alle børn uanset forudsætninger. Herved bringes også læreplanstemaet *social udvikling* i spil.

I børnehaven er der en dukseordning til frokost. Duksen skal sørge for at tørre bordet af og hente madkasser til alle. Duksen deler madkasserne ud og siger værsgo. Drengen, som er duks i dag, tager ansvaret på sig og går til opgaven med stort engagement. Han smiler og ser på den voksne. (Observation, integreret institution 2).

Gennem udførelsen af de praktiske opgaver trænes børnenes grov- og finmotorik, og børnene lærer at justere deres bevægelser. Hermed inddrages også læreplanstemaet *Krop, sanser og bevægelse* ved at understøtte, at børnene får mulighed for at udforske og erfare forskellige måder at bruge kroppen på. Dette sker blandt andet, når børnene henter service, dækker bord, skærer maden ud, hælder vand i glasset med videre. Alle disse handlinger styrker børnenes selvstændighed og ansvarlighed, og børnene øves i at planlægge og strukturere opgaverne.

Ovenstående pointerer vigtigheden af, at det pædagogiske personale med fordel kan rette en opmærksomhed mod også at indtænke læreplanstemaerne i de situationer, der går forud for selve måltidet. Her er der, som evalueringen viser, dagtilbud, der i disse situationer formår at udnytte læringspotentialer.

Puslesituation

I rutinen omkring bleskift viser data fra fire ud af de syv dagtilbud, hvor der er foretaget observationer af puslesituationen, at der ved puslesituationer generelt er et bevidst fokus på, at læreplanstemaerne indgår i samspil, så læringspotentialer udnyttes. Situationen udnyttes ofte til at arbejde med selvstændighed, udvikle motoriske færdigheder, styrke kommunikative og sproglige kompetencer samt fremme et positivt selvbillede. Puslesituationen er en af de rutiner, hvor det pædagogiske personale er tæt på barnet og hermed har en oplagt mulighed for nært og stimulerende samspil. Det observeres, hvordan børnene bliver talt med, kigget i øjnene og nusset, samtidig med at der er fokus på, at børnene selv kravler op på puslebordet, selv løfter numsen, når bleen skal på, og i det hele taget hjælper, der hvor de kan. I et af dagtilbuddene er der i puslesituationen et særligt fokus på børnenes motoriske udvikling. Her er der udviklet et motoriskema, som guider det pædagogiske personale med forskellige motoriske øvelser, som bidrager positivt til børnenes motoriske udvikling. Her udnyttes læringspotentialer i

puslesituationen, hvor læreplanstemaerne *Sprog og kommunikation*, *Alsidig personlig udvikling* samt *Krop og bevægelse* ses i samspil og bidrager til de pædagogiske mål:

Drengen kravler selv op på bordet og lægger sig, hvorefter bordet køres op. Den voksne har med hjælp fra en ergoterapeut fået lavet et motoriskema. Efter bleskiftet laver de voksne en øvelse med barnet. I dag skal de cykle med barnets ben. Den voksne italesætter, mens hun skifter bleen, at de skal cykle i dag. Hun krydser af i skemaet, at det enkelte barn har lavet øvelsen. Hun leger titte-bøh, mens hun skifter ham, hvor hun kaster hans bukser op over øjnene på ham. Han kravler selv ned igen og går derfra med den voksne i hånden. (Observation, vuggestue 1).

Garderobe

Motorik, selvstændighed og kommunikative kompetencer er ligeledes fremherskende i dagtilbudenes garderober. I seks ud af syv dagtilbud, hvor der er observeret i garderoben, observeres det, at læringspotentialerne udnyttes, da børnene i langt de fleste tilfælde inddrages i deres af- og påklædning. Data viser, hvordan der i den forbindelse skabes gode muligheder for børnenes erfaringsdannelse, oplevelse af mestring og mulighed for at lære nye færdigheder i tæt samspil med det pædagogiske personale. Personalet guider børnene i tøjet, så de selv er aktive omkring at tage tøjet på. Data peger på, at det pædagogiske personale har fokus på at fremme børnenes aktive deltagelse i garderoben og øge barnets selvstændighed og selvhjulpenhed. Dette betyder samtidig også, at der er fokus på at udvikle børnenes fin- og grovmotoriske færdigheder. Ligeledes er det pædagogiske personale opmærksomme på at sætte ord på situationen og sprogligt guide børnene i tøjet.

Aksel kæmper med at få sko på. Han siger henvendt til den voksne: "Ikke" (i betydningen: kan ikke). Den voksne siger: "Se, du skal bare lyne den (skoene) op," og viser hvordan. Aksel forsøger, og det lykkes. "Se, du kan!" siger den voksne. Aksel smiler. "Ja!". (Observation, børnehave 1).

Som tidligere anført er der dog også et fåtal af dagtilbud, hvor børnene ikke inddrages i påklædningen, og hvor det er det pædagogiske personale, der giver børnene tøj på. Det gælder udelukkende for de observationer, der er foretaget blandt børn på 0-2 år. I disse observationer ses der en praksis, der i mindre grad har fokus på at udnytte læringspotentialerne.

Modtagelse

Modtagelse er ligesom de øvrige rutinesituationer også et centralt rum for læring for børnene. Modtagelsen af børn er væsentlig for barnets start på dagen. En tryk og imødekommende modtagelse er vigtig for barnets oplevelse af at føle sig set og inkluderet i børnefællesskabet allerede fra morgenstunden. Det er også i modtagelsen væsentligt, at det pædagogiske personale tuner sig ind på barnets følelsesmæssige tilstand for at give barnet den bedste start på dagen. Det kan for eksempel gøres ved at se nøje efter, hvilke initiativer barnet viser, om det er klar til leg med andre børn, eller om barnet har behov for lige at sidde sammen med det pædagogiske personale.

I fem dagtilbud observeres ovenstående, hvor det pædagogiske personale formår at udnytte læringspotentialerne i modtagelsen af børnene. Denne rutinesituation er særligt kendetegnet ved, at det er læreplanstemaerne *Alsidig personlig udvikling* og *Social udvikling*, som er på spil. Her formår det pædagogiske personale at afstemme børnene følelsesmæssigt og følge børnenes initiativ undervejs i modtagelsessituationerne. Det pædagogiske personale afstemmer sig følelsesmæssigt i forhold til barnet og får i fællesskab med forældrene skabt en tryk og rolig start.

Dog viser datamaterialet, at der også observeres det modsatte. I fire dagtilbud kan der således observeres eksempler på, at det pædagogiske personale ikke formår at udnytte læringspotentialet i modtagelsen af børnene. Det pædagogiske personale formår ikke umiddelbart at afstemme sig følelsesmæssigt omkring de initiativer, børnene viser, og deres behov. Det betyder for nogle børn, at det udfordrer deres oplevelse af at blive en del af fællesskabet fra morgenstunden. Det illustreres med nedenstående eksempel:

Selma kommer ind i institutionen med sin far. En voksen er meget optaget af sit kreative værksted. Den voksne ser ikke på Selma, da hun kommer ind i rummet. Pigens far sætter hende på en stol ved et bord, hvor der ikke sidder en voksen og siger farvel. Den voksne kigger kort op og siger farvel til far. En anden voksen kommer forbi og opdager, at Selma sidder og græder. Den voksne tager Selma op til sig, og hun får et kram og bliver trøstet. Herefter bliver hun opfordret til at gå i "tumleren". Pigen går derind og sætter sig op ad væggen, mens tre andre drenge tumler vildt rundt. En anden pige, som også lige er blevet afleveret, bliver også anvist til "tumleren". Hun stiller sig hen til Selma. De siger ikke noget til hinanden, men kigger bare lidt på drengene. Efter 10 minutter begynder pigerne at kontakte hinanden og finder på en leg. (Observation, børnehave 1).

Overordnet viser analysen af rutinesituationerne en divergerende tendens i forhold til at udnytte læringspotentialet. Oftest kan der inden for samme dagtilbud observeres rutinesituationer, hvor læringspotentialet udnyttes, og hvor det ikke gør. Det betyder også, at der her ligger et væsentligt potentiale for udvikling af det pædagogiske læringsmiljø, så det i højere grad imødekommer intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan.

4.7. Opsummering

Evalueringen finder en tendens til, at læringspotentialet udnyttes i de vokseninitierede planlagte aktiviteter. Der er altså tale om vokseninitierede planlagte aktiviteter, som imødekommer intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan og understøtter et pædagogisk læringsmiljø, der hviler på en bred læringsforståelse.

Hvad angår de vokseninitierede spontane aktiviteter og de forskellige rutinesituationer (modtagelse, puslesituationen, måltider og garderobe), finder evalueringen ikke en entydig tendens omkring at udnytte læringspotentialet. For de vokseninitierede spontane aktiviteter ses der en divergerende pædagogisk tilgang til disse på tværs af dagtilbuddene i forhold til at udnytte læringspotentialet. I rutinesituationerne er den overordnede tendens, at det inden for samme dagtilbud er forskelligt, hvorvidt læringspotentialet udnyttes. Det kan veksle fra situation til situation og er forskelligt i løbet af dagen i dagtilbuddet. Det kalder på en mere systematisk og afstemt forståelse og handling af såvel de vokseninitierede spontane aktiviteter som rutinesituationerne. På den måde vil dagtilbuddene i højere grad kunne imødekomme intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan om at sætte læreplanstemaerne i samspil i alle hverdagens situationer i dagtilbuddet.

Evalueringen viser, at dagtilbuddene formår at udnytte læringspotentialet i børnenes lege og i de børneinitierede aktiviteter på 0-2-årsområdet. Det pædagogiske personale formår i disse situationer at understøtte, motivere og stilladsere børnenes læring og udvikling og bidrage til realiseringen af intentionerne i den styrkede pædagogiske læreplan. For 3-6-årsområdet viser evalueringen, at det pædagogiske personales tilstedeværelse og nærvær i børns lege og aktiviteter er begrænset, hvilket betyder, at læringspotentialet ikke udnyttes. For at imødekomme intentionen i den styrkede pædagogiske læreplan kan dagtilbuddene med fordel rette en større opmærksomhed på at være til stede i og omkring børns leg. Det vil gøre dagtilbuddene i stand til at udnytte læringspotentialet og dermed i højere grad at bidrage til børns trivsel, læring, udvikling og dannelse.

5. Litteraturliste

Bae, B. (2009). *Rom for medvirkning?: om kvalitet i samspillet mellom forskolelærer og barn.* Norsk senter for barneforskning.

Børne- og Socialministeriet (2018), *Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold.*

B

Bilag 1 – Datagrundlag og metode

Følgende elementer har indgået i dataindsamlingen til evalueringen:

- Casebesøg i ni danske dagtilbud, herunder:
  - o Observationsstudie i alle ni dagtilbud fra dagtilbuddets åbning til middag én dag og fra middag til dagtilbuddets lukning én dag.
  - o Børneinterviews med børnehavebørn i de fire dagtilbud.
- Spørgeskemaundersøgelse blandt femårige børnehavebørn.

I rapportens indledning findes en beskrivelse af evalueringsdesignet og metoder. I dette bilag udfoldes og begrundes valget af de respektive metoder samt evalueringens datagrundlag.

Kvalitative casestudier

DCUM har i perioden fra d. 09.09.19 til d. 08.11.19 gennemført i alt ni casebesøg i henholdsvis:

- To vuggestuer.
- To børnehaver.
- To integrerede institutioner.
- Tre dagplejere.

Der er foretaget observationsstudier i samtlige af de ni dagtilbud, og børneinterviews med børnehavebørn i de to børnehaver og de to integrerede institutioner. De valgte metoder beskrives og begrundes nærmere i dette afsnit.

I forbindelse med casestudiebesøgene er der, med afsæt i evalueringsspørgsmålene, udarbejdet en struktureret observations- og interviewguide, som systematisk er blevet anvendt under samtlige besøg. Som led i kvalitetssikring af observations- og interviewguides har DCUM inddraget forsker og professor Charlotte Ringsmose ved Aalborg Universitet.

I udvælgelsen af dagtilbud til casestudierne foretog DCUM en håndholdt udvælgelse, hvor dagtilbuddene blev kontaktet ved personlig rundringning. Det skyldtes, at antallet af dagtilbud, der skulle indgå i casestudierne, var relativt få, og derfor var det essentielt, at det udsnit af dagtilbud,

der skulle indgå, repræsenterede følgende udvælgelseskriterier: dagtilbudstype (børnehave, vuggestue, integrerede institutioner og dagpleje), undertype (kommunal og selvejende), størrelse på børnegruppen og geografisk placering. Udvalgelseskriterierne var med til at sikre, at dagtilbuddene beror på et repræsentativt udsnit af danske dagtilbud, hvilket er med til at understøtte en bredde i det datamateriale, som evalueringen beror på. Det blev aftalt med Børne- og Undervisningsministeriet at lade private dagtilbud udgå i udvælgelsen.

Konkret er de ni dagtilbud geografisk fordelt på fem regioner, hvor nogle dagtilbud er placeret på landet, mens andre er placeret i store eller mindre danske byer. Derudover er der hovedsageligt udtaget kommunale dagtilbud med undtagelse af en selvejende vuggestue og en selvejende børnehave, der er repræsenteret. Dagtilbuddene varierer i størrelsen fra fire børn op til 64 børn.

Observation

DCUM har som nævnt valgt at anvende observation som metode i evalueringen. Formålet hermed er for det første at indtage et børneperspektiv, sætte sig i børnenes sted og se hverdagen med deres øjne. For det andet er observationer valgt til at give en bredere forståelse af den kontekstuelle sammenhæng, hvori den styrkede pædagogiske læreplan implementeres. For det tredje giver observationer mulighed for at indfange, hvordan børnene handler og interagerer med hinanden og de voksne i dagtilbuddet.

Observationerne i vuggestuerne, børnehaverne og de integrerede institutioner blev gennemført over to dage. Den første dag (dag 1) var observatørerne til stede i tidsrummet fra ca. kl. 12.00 til 17.00. Den anden dag (dag 2) var observatørerne til stede fra ca. kl. 06.30 til 12.00. Begge dage lå i forlængelse af hinanden. Ved at fordele observationstiden hen over to dage i forskellige tidsrum har det gjort det muligt at dække hele dagtilbuddets åbningstid for at sikre indblik i hele dagens pædagogiske praksis. I de deltagende vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner har der været to observatører fra DCUM til stede i de to observationsdage. Valget om at lade to observatører observere samme felt samtidig blev foretaget for at sikre troværdigheden og nuancerne i observationerne. For ikke at vække for megen opsigt i det etablerede miljø fordelte observatørerne sig i institutionen på måder, så det mindst muligt forstyrrede dagtilbuddets praksis.

Observationerne i dagplejen blev gennemført med en observatør over to dage, hvor der den ene dag blev observeret i dagplejernes hjem i tidsrummet fra ca. kl. 07.00 til 16.30. Den anden dag foregik observationerne i dagplejerens tilknyttede legestue i tidsrummet fra ca. kl. 06.45 til 12.00. Grunden til, at der kun var én observatør til stede i dagplejen, skyldtes, at to observatører ville vække for megen opsigt og påvirke det observerede for meget.

DCUM's besøg i dagtilbuddene er forløbet uproblematisk. Hverken det pædagogiske personale eller børnene har givet udtryk for at være generet eller utrygge ved observatørernes tilstedeværelse. Børnene har i nogle situationer opsøgt observatørerne med henblik på kortvarig interaktion og har naturligt nok været nysgerrige på, hvem observatørerne var, og hvad deres opgave var. Observatørerne har responderet på børnenes henvendelser i det omfang, det har givet mening i situationerne. Det pædagogiske personale har i varierende grad været opsøgende og nysgerrige på evalueringen, på projektgruppens faglige baggrund og på DCUM's daglige virke. Derudover har den pædagogiske leder og det pædagogiske personale i nogle situationer efterspurgt feedback på observationerne. Det blev af DCUM håndteret i situationen ved at henvise til den endelige evalueringsrapport, der udkommer i efteråret 2020, da egentlig feedback ikke var en del af opdraget i besøgene. Det er ikke DCUM's indtryk, at tilstedeværelsen har påvirket dagtilbuddets hverdag, rutiner og aktiviteter, eller at det pædagogiske personale har ageret anderledes.

Børneinterviews

Som supplement til observationerne er der som led i casestudierne gennemført fire fokusgruppeinterviews med enten fem eller seks 4-6-årige børn i de to deltagende børnehaver og de to integrerede institutioner. Interviewene havde til formål at undersøge medbestemmelse i børnehøjde i institutionen nærmere samt at bidrage til at udfolde og perspektivere de fund, DCUM har gjort i observationerne.

De børn, der skulle deltage i fokusgruppeinterviewene, blev udtrukket alfabetisk ud fra fornavn, således at det var de første fem børn i alfabetisk rækkefølge jævnt fordelt mellem kønnene. Forud for interviewet blev der indhentet samtykkeerklæringer fra forældrene til de tilfældigt udvalgte børn.

Fokusgruppeinterviewene blev gennemført på dag 2 for observationerne i de deltagende integrerede institutioner og børnehaver. Fokusgruppeinterviewene blev gennemført, umiddelbart efter børnene havde spist middagsmad for at sikre mæthed og at understøtte børnenes koncentration. I alle fokusgruppeinterviews deltog enten fem eller seks børn, en primærvoksen fra dagtilbuddet og de to observatører fra DCUM. Den voksne fra dagtilbuddet sad med på afstand for at skabe følelsesmæssig tryghed for børnene. Børnene var jævnt fordelt mellem kønnene med undtagelse af et enkelt interview, hvor børnegruppen kun bestod af drenge⁴.

Ved begyndelsen af hvert interview blev børnene introduceret til to forskellige lege, hvorefter de i fællesskab skulle bestemme, hvilken leg de ville lege. Formålet med legen var at skabe tryghed og sætte medbestemmelse i perspektiv for børnene. Herefter gik selve interviewet i gang med en varighed på cirka 10 minutter. Det er DCUM's vurdering, at børnene forstod interviewspørgsmålene, herunder betydningen af medbestemmelse. Ingen af børnene virkede utrygge i interviewssituationen eller ønskede at forlade interviewet undervejs. Børnene virkede i deres adfærd nysgerrige og motiverede for at svare på spørgsmålene og fortælle om situationer, der bevægede sig uden for interviewets temaramme.

Databearbejdning og analyse

Det kvalitative datamateriale er efterfølgende bearbejdet og kodet med udgangspunkt i et kodetræ i kodningsprogrammet Nvivo, som er udarbejdet på baggrund af evalueringsspørgsmålene og en induktiv gennemgang af datamaterialet. Kodningen af såvel de transskriberede fokusgruppeinterviews samt observationsnoterne har taget udgangspunkt i kodetræet. Det kodede materiale er herefter behandlet gennem matricer, der skaber overblik og viser nuancerne i data og bidrager til den meningskondensering og syntetisering af det kodede materiale, som analysen beror på.

Spørgeskemaundersøgelse

Spørgeskemaundersøgelsen blandt femårige børnehavebørn har til formål at se mønstre og give et overordnet billede af børneperspektivet i danske dagtilbud. Gennem børnenes besvarelser er det muligt at få et billede af, hvordan børnene oplever at have medbestemmelse på deres egen hverdag, og hvordan de voksne deltager i og tilrettelægger legen.

---

⁴ Institutionen var på forhånd blevet bedt om at udvælge og indhente samtykke på tværs af køn, men på dagen for besøget viste det sig ikke at være tilfældet i praksis. DCUM vurderede, at det var vigtigere at gennemføre interviewet fremfor at aflyse det grundet kønsfordelingen, da det essentielle er børneperspektivet generelt set og ikke en analytisk skelnen til kønnede oplevelser og erfaringer.

Spørgeskemaundersøgelse er gennemført blandt et repræsentativt udsnit af børnehavebørn i Danmark i perioden d. 3. februar til d. 11. marts 2020.

42

Population og stikprøve

Populationen til spørgeskemaundersøgelsen udgøres af alle femårige børn i dagtilbud i Danmark. For at sikre besvarelser fra et repræsentativt udsnit af danske dagtilbud har DCUM udtrukket en stikprøve baseret på et stratificeret stikprøvedesign på parametrene ejerform (selvejende, kommunal eller privat) og region. Udtrækket er foretaget på baggrund af et udtræk fra Danmarks Statistiks registre. I den efterfølgende proces med at finde kontaktoplysninger på samtlige institutioner i stikprøven blev DCUM opmærksom på institutionsændringer eller fejlangivelser, hvilket gav anledning til justeringer i stikprøven. Desværre var det ikke muligt at tage højde for alle fejlangivelser, da registerdata på daginstitutionsområdet anses for at være meget upræcist. Der var således både fejl i dagtilbudstype, undertype og størrelsen på børnegruppen for flere af de udtrukne institutioner. Dette betyder, at spørgeskemaundersøgelsens repræsentativitetsanalyse kun beror på de data, der er mest pålidelige i registreret, nemlig ejerform samt region. Det betyder, at vurderingen af spørgeskemaundersøgelsens udsigelseskraft i høj grad vurderes på baggrund af den opnåede svarprocent.

Spørgeskema og pilottest

Der blev udarbejdet en spørgeramme på 15 spørgsmål målrettet femårige børn i daginstitutioner. Spørgsmålene blev formuleret i et børnevenligt sprog, hvor børnene hverken skulle forholde sig til fortiden eller til hypotetiske/refleksive spørgsmål. Svarkategorier var de samme til alle spørgsmål og angivet med en smiley, hvor en glad smiley betød ”ja”, en sur smiley betød ”nej”, mens en smiley med en lige mund betød ”ved ikke”. Spørgeskemaet blev opstillet i en elektronisk version på SurveyXact, så børnene selv kunne sidde med en computer eller iPad og angive deres svar ved at trykke på smileyerne. I forbindelse med udarbejdelse af spørgerammen og kvalitetssikring af denne har DCUM inddraget forsker docent, ph.d. Anette Boye Koch, VIA kultur og Pædagogik, Center for forskning og udvikling.

Spørgeskemaet blev forud for dataindsamlingen pilottestet blandt 10 tilfældigt udvalgte femårige børnehavebørn i en institution i Danmark. Formålet med pilottesten var at sikre, at spørgsmålene var simple, præcise og alderssvarende. Derudover var fokus ligeledes på svarkategorierne, længden af spørgeskemaet og rækkefølgen på spørgsmålene. Pilottesten foregik på dagtilbuddets kontor, hvor børnene på skift skulle besvare spørgsmålene i en elektronisk version på en iPad. Til stede på kontoret var to af DCUM's medarbejdere samt en pædagog fra dagtilbuddet. Spørgsmålene blev læst op af en af DCUM's medarbejdere eller det pædagogiske personale, alt efter hvad børnene var mest trygge ved. De første fem børn skulle svare på den første halvdel af spørgerammen, mens de sidste fem skulle svare på den sidste halvdel. Der blev desuden stillet uddybende spørgsmål i de tilfælde, hvor der var tvivl om forståelsen hos børnene.

Pilottesten gav anledning til vigtige justeringer af spørgsmålene i tilfælde, hvor børnene enten ikke forstod spørgsmålet, eller hvor spørgsmålet gav anledning til at svare andet, end svarkategorierne tillod. Blandt andet blev spørgsmålet ”Må du selv bestemme, om du vil lege indenfor eller udenfor i børnehaven?” delt i to, da flere af børnene svarede på, hvor de bedst kunne lide at lege inde eller ude, fremfor om de kunne bestemme det. Vedrørende svarkategorierne blev det besluttet at holde fast i smileys, da børnene til pilottesten hurtigt kendte til betydningen af hver smiley og virkede komfortable med at trykke svaret selv.

Dataindsamling

Invitationen til evalueringen blev sendt ud til de udvalgte dagtilbud tre uger forud for igangsættelsen af dataindsamlingen. Hvert dagtilbud blev bedt om at gennemføre spørgeskemaundersøgelsen med fem femårige børn udvalgt alfabetisk ud fra fornavn både for at sikre en bredde af deltagende dagtilbud i spørgeskemaundersøgelsen og samtidig for at sikre, at spørgeskemaundersøgelsen ikke ville overbebyrde særligt de store daginstitutioner. Hos de dagtilbud, der ikke havde fem femårige børn indskrevet, blev de bedt om at gennemføre spørgeskemaundersøgelsen blandt alle femårige børn i institutionen. Det formodes at være et fåtal af danske dagtilbud.

Den voksne blev bedt om at læse hvert spørgsmål op for barnet så neutralt som muligt og uden at sige mere, end hvad der stod i spørgsmålet. For at imødekomme eventuelle forståelsesproblemer var der i en DCUM-vejledning nedskrevet eksempler, som den voksne kunne fortælle barnet.

Valget om, at dataindsamlingen skulle foregå i institutionen og ikke i hjemmet, er taget for at sikre børnenes besvarelser mest muligt. I hjemmet er der risiko for, at forældrene påvirker børnenes svar på spørgsmålene. Ligeledes besværliggør det processen, da besvarelser i hjemmet giver en længere arbejdsgang ved for eksempel rykkere fra DCUM, som institutionen skal videresende til forældrene, hvilket giver en øget risiko for en lavere svarprocent. DCUM er dog samtidig bevidst om, at der ved besvarelser i institutionen er risiko for, at børnene får hjælp og vejledning til spørgeskemaet af selvsamme pædagoger, som de skal svare på spørgsmål om, hvis dagtilbuddets praksis skal belyses. Her skal vedlagte vejledning og talepapir være med til at sikre, at den voksne navigerer så neutralt som muligt, før, under og efter barnet besvarer spørgeskemaet. DCUM ser det således som en større styrke, at opgaven blev varetaget af dagtilbuddet, og formoder, det har påvirket svarafgivelsen og svarprocenten positivt.

Repræsentativitet

Data udgøres af de børn, der har gennemført hele spørgeskemaet. Det drejer sig om 939 femårige børn fordelt på 206 dagtilbud. Der er udtrukket 520 dagtilbud til spørgeskemaundersøgelsen. Det betyder, at der er en svarprocent på 40 %. Nedenfor ses fordelingen i analyseudvalget og populationen.

Tabel 1. Fordeling af dagtilbud i populationen og i stikprøven.

	Population, antal	Population, andel	Analyseudvalg, antal	Analyseudvalg, andel
Ejerform				
Kommunal	4543	77,10	150	72,8
Privat	523	8,88	21	10,2
Selvejende	826	14,02	35	17,0
Region				
Nordjylland	468	7,9	9	4,4
Midtjylland	1349	22,9	56	27,2
Syddanmark	1124	19,1	53	25,7
Hovedstaden	2111	35,8	57	27,7
Sjælland	840	14,3	31	15,0
I alt	5892	100	206	100

Der er signifikant forskel mellem fordelingen i populationen og fordelingen i analyseudvalget, når der foretages en chi-2 test på region. Region er dermed ikke repræsentativ. Det viser sig, at Region Nordjylland og Region Hovedstaden er underrepræsenteret, mens Region Syddanmark og Region Midtjylland er overrepræsenteret. Der er derimod ikke signifikant forskel i fordelingen i populati-

onen og analyseudvalget, når der foretages en chi2-test på ejerform. Ejerform er dermed repræsentativ. Det sammenholdt med den relativt høje svarprocent medfører, at DCUM vurderer, at spørgeskemaundersøgelsen er solid og giver stærke samt gode perspektiver på danske femårige børnehavebørns oplevelser.

Analysestrategi

Der er foretaget en deskriptiv analyse af spørgeskemaundersøgelsens data. Her er de væsentligste resultater fra spørgeskemaundersøgelsen medtaget i rapporten, mens alle tabeller er at finde i bilag 2.

B

Bilag 2 – De seks læreplanstemaer

De seks læreplanstemaer

Den pædagogiske læreplan skal beskrive, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børnenes brede læring inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer. For hvert tema er der opstillet to brede pædagogiske læringsmål. De skal understøtte sammenhænge mellem det organiserede læringsmiljø og børnenes læring og udvikling. Det vil sige, at de pædagogiske mål kan fungere som en pejling af børnenes læring i børnefællesskabet på baggrund af det læringsmiljø, børnene tilbydes.

1. Alsidig personlig udvikling

Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn samt social og kulturel baggrund.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

2. Social udvikling

Social udvikling er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og med at værdsætte forskellighed. Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til

andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj med mere.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, som bidrager til demokratisk dannelse.

3. Kommunikation og sprog

Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale. Det centrale for børns sprogtilegnelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner, at det pædagogiske personale fungerer som rollemodeller for børnene, og at børnene guides i at indgå i fællesskaber med andre børn.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

4. Krop, sanser og bevægelse

Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på gennem kroppen – gennem ro og bevægelse – lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel. Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden samt følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

5. Natur, udeliv og science

Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension. Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabeligt tænke- og analysemåder. Men naturen er også et grundlag for at arbejde med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres verden, så børnene får erfaringer med at kende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder begyndende matematisk opmærksomhed.

6. Kultur, æstetik og fællesskab

Kultur er en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet. Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå omverdenen.

De pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

B

Bilag 3 – Tabelrapport

1. Må du selv bestemme, hvad du vil lege i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	757	81
Nej	82	9
Ved ikke	100	11
Total	939	100

2. Må du selv bestemme, hvor du vil lege, når du er indenfor i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	663	71
Nej	149	16
Ved ikke	127	14
Total	939	100

3. Må du selv bestemme, hvor du vil lege, når du er udenfor i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	846	90
Nej	34	4
Ved ikke	59	6
Total	939	100

4. Må du selv bestemme, hvem du vil lege med i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	833	89
Nej	47	5
Ved ikke	59	6
Total	939	100

5. Lytter de voksne i børnehaven, når du fortæller dem noget?

	Antal	Andel
Ja	772	82
Nej	56	6
Ved ikke	111	12
Total	939	100

6. Hjælper de voksne i børnehaven, når du har brug for det?

	Antal	Andel
Ja	878	94
Nej	17	2
Ved ikke	44	5
Total	939	100

7. Er de voksne i børnehaven med til at lege med dig og de andre børn?

	Antal	Andel
Ja	407	43
Nej	358	38
Ved ikke	174	19
Total	939	100

8. Sidder der en voksen ved DIT bord, når I spiser i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	778	83
Nej	81	9
Ved ikke	80	9
Total	939	100

8.a. Taler du og de andre børn sammen med de voksne ved DIT bord, når I spiser?

	Antal	Andel
Ja	698	90
Nej	39	5
Ved ikke	41	5
Total	778	100

Note: Spørgsmålet er besvaret af de børn, der svarede "ja" til spørgsmålet "Sidder der en voksen ved DIT bord, når I spiser i børnehaven?".

9. Hjælper de voksne i børnehaven dig med at finde én at lege med, hvis du har brug for det?

	Antal	Andel
Ja	753	80
Nej	85	9
Ved ikke	101	11
Total	939	100

10. Finder de voksne i børnehaven på nye lege, du ikke har prøvet før?

	Antal	Andel
Ja	659	70
Nej	148	16
Ved ikke	132	14
Total	939	100

11. Er der steder indenfor i børnehaven, hvor du godt kan lide at lege?

	Antal	Andel
Ja	895	95
Nej	11	1
Ved ikke	33	4
Total	939	100

12. Er der steder udenfor på legepladsen, hvor du godt kan lide at lege?

	Antal	Andel
Ja	858	91
Nej	31	3
Ved ikke	50	5
Total	939	100

13. Synes du, der er spændende legetøj i børnehaven?

	Antal	Andel
Ja	782	83
Nej	75	8
Ved ikke	82	9
Total	939	100

14. Er der steder i børnehaven, hvor du kan lege uden at blive forstyrret?

	Antal	Andel
Ja	559	60
Nej	245	26
Ved ikke	135	14
Total	939	100

15. Er der steder i børnehaven, hvor du kan lege vildt?

	Antal	Andel
Ja	761	81
Nej	130	14
Ved ikke	48	5
Total	939	100

Evaluering af den
stærkede
pædagogiske
læreplan
-set fra et
børneperspektiv

Dansk Center for Undervisningsmiljø
September 2020

Tekst:
Heidi Knudsen, Lea Jeppesen,
Camilla Tange, Nanna Møller Jeppesen

Redaktion:
Christian Rudbeck

Ansvarshavende:
Jannie Moon Lindskov, direktør, DCUM